

FUNDACJA
DAJEMY
DZIECIOM
SIŁĘ

Standardy ochrony dzieci

w rodzinnej opiece zastępczej

Poradnik

Opracowanie:

Anna Krawczak, Justyna Rosiak

Redakcja i korekta:

Anna Obrębska-Woźniczka

Projekt graficzny i skład:

Norbert Grzelka

Fotografia na okładce:

Ramin Talebi (unsplash.com)

Copyright © Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę

Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę

ul. Walecznych 59

03-926 Warszawa

fdds@fdds.pl

www.fdds.pl

Publikacja powstała w ramach programu „Razem w trosce o dom.
A place called home” finansowanego przez IKEA.

Spis treści

5 Wstęp

- 5 Jaka intencja ustawodawcza stoi za standardami ochrony małoletnich i czego te standardy dotyczą?

8 Standard I. Prawidłowa identyfikacja krzywdzenia dzieci

- 8 Na co zwrócić uwagę, kiedy pracujemy z dzieckiem powierzonym rodzinnej opiece zastępczej?

Przemoc fizyczna

Przemoc psychiczna (emocjonalna)

Przemoc seksualna

Zaniedbanie

13 Standard II. Raportowanie

- 13 Jak i z kim dzielić się podejrzeniami dotyczącymi krzywdzenia dziecka oraz informacjami o wystąpieniu sytuacji nadzwyczajnych?

Czym są notatki raportowe?

Co należy uwzględnić i opisywać w notatkach raportowych?

Jak często robić notatki raportowe?

Co dalej robić z notatkami raportowymi?

Co dają dziecku i rodzinie zastępczej notatki raportowe?

Jak tworzyć notatki raportowe?

18 Standard III. Kodeks bezpiecznych relacji i Zasady w naszej rodzinie

- 19 Kodeks bezpiecznych relacji między rodzicami zastępczymi i dziećmi

Kodeks bezpiecznych relacji w rodzinie zastępczej.

Zasady obowiązujące rodziców wobec dzieci

- 22 Zasady w naszej rodzinie

24 Standard IV. Respektowanie praw dziecka

28 Standard V. Skrupulatnie prowadzona dokumentacja

30 Standard VI. Bezpieczna przestrzeń

- 31 Wyzwanie #1 Sypialnia: Sen
- 33 Wyzwanie #2 Sypialnia: Potrzeba prywatności
- 35 Wyzwanie #3 Sypialnia: Przechowywanie przedmiotów osobistych dzieci
- 37 Wyzwanie #4 Kuchnia
- 39 Wyzwanie #5 Salon: Wspólne spędzanie czasu, zasady i narady
- 40 Wyzwanie #6 Łazienka
- 42 Wyzwanie #7 Potrzeba bycia sobą i personalizacja
- 43 Wyzwanie #8 Hobby i zabawa
- 45 Wyzwanie #9 Potrzeba odreagowania: Domowa przestrzeń bezpieczna dla emocji i nie tylko
- 47 Wyzwanie #10 Mieszkanie i wyzwania związane z małą przestrzenią

48 Standard VII. Domowe „zasady ekranowe”

50 Standard VIII. Interwencje

- 50 Co zrobić, kiedy podejrzewamy, że dziecko doznało krzywdy, lub kiedy wyjawí nam ono, że było lub jest krzywdzone? Zasady ogólne
 - Podejrzanie krzywdzenia ze strony osób bliskich (rodziny biologicznej) – procedura postępowania*
 - Podejrzanie krzywdzenia dziecka przez inne dziecko (przemoc rówieśnicza) – procedura postępowania*
 - Podejrzanie krzywdzenia dziecka przez rodziców zastępczych lub inną osobę trzecią – procedura postępowania*

55 Bibliografia

Wstęp

Od 15 lutego 2024 roku istnieje w Polsce prawny obowiązek wdrażania standardów ochrony małoletnich¹ (dalej zwanych „standardami ochrony dzieci”), który dotyczy wszystkich podmiotów pracujących z dziećmi lub prowadzących kierowaną do nich działalność.

Rodziny zastępcze – niezależnie od ich formy – niewątpliwie pracują z dziećmi, jednak wprowadzanie wspomnianych standardów w przestrzeni prywatnej i rodzinnej wymaga starannego namysłu.

Niniejsza publikacja powstała jako rezultat projektu „Razem w trosce o dom. A place called home” realizowanego przez Fundację Dajemy Dzieciom Siłę oraz IKEA. Jej celem jest próba odpowiedzi na pytanie, jak zadbać o bezpieczeństwo dzieci w tym szczególnym miejscu, jakim jest dom rodziny zastępczej.

Jaka intencja ustawodawcza stoi za standardami ochrony małoletnich i czego te standardy dotyczą?

Standardy w postaci ustawowej składają się z kilkunastu zapisów prawnych, których celem jest wzmocnienie ochrony dzieci przed krzywdzeniem. Intencją, która za nimi stoi, jest:

- **Weryfikacja osób, które będą pracować z dziećmi lub zostaną dopuszczone do działalności na rzecz dzieci** – upewniamy się, że wszyscy pracujący z dziećmi lub mający z nimi kontakt na terenie danego podmiotu to osoby niekarane za przestępstwa przeciwko życiu i zdro-

¹ Standardy zostały wprowadzone Ustawą z dnia 28 lipca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2023, poz. 1606.

wiu, za przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, za przestępstwo znęcania się, za przestępstwo handlu ludźmi i za przestępstwa wynikające z ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii. Ta weryfikacja następuje m.in. poprzez przedłożenie przez daną osobę zaświadczenia z Krajowego Rejestru Karnego o niekaralności z powodu ww. przestępstw oraz sprawdzenie przez pracodawcę, czy nie figuruje ona w Rejestrze Sprawców Przeszłości na Tle Seksualnym. Ponadto w ramach weryfikacji wymagane jest przedstawienie pracodawcy oświadczenia o krajach zamieszkania lub pobytu w ciągu ostatnich 20 lat. Szczegółowe wymogi w tym zakresie zawiera art. 21.1 ustawy o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym i ochronie małoletnich z dnia 13 maja 2016 r.

- **Upewnienie się, że dzieci wiedzą, komu mogą zgłosić niepokojące ich sytuacje lub zdarzenia związane z ich krzywdzeniem, złym traktowaniem, zagrożeniem** – ta intencja ustawodawcza ma na celu zapewnienie wszystkim dzieciom możliwości bezpiecznego skontaktowania się z osobą dorosłą, która nie zignoruje zgłoszenia lub objawów krzywdzenia prezentowanych przez dziecko.
- **Wprowadzenie jasnych wytycznych (procedur) reagowania przez osoby dorosłe na podejrzenie krzywdzenia lub informację o tym, że dziecko doświadcza krzywdy** – aby skutecznie pomagać dzieciom i reagować w sytuacjach im zagrażających, dorośli muszą po pierwsze wiedzieć, jak rozpoznawać symptomy krzywdzenia i co powinno zwrócić ich uwagę, a po drugie – jakie konkretnie kroki należy wówczas podjąć, w szczególności: do kogo się zwrócić, w jaki sposób opisać i zaraportować fakt podejrzenia nieprawidłowości, jaki tryb interwencji wybrać, od czego ta decyzja będzie zależeć i kto ją podejmie.
- **Bezpieczne środowisko dla dzieci, a więc wprowadzenie klarownych zasad bezpiecznych relacji między dorosłymi i dziećmi oraz między dziećmi i dziećmi** – ta część standardów wynika z intencji profilaktycznej. Lepiej jest zapobiegać, niż interweniować w sytuacji zagrażającej. Standardy zobowiązują nas do ustalenia granic i zasad obowiązujących dorosłych w ich kontaktach z dziećmi oraz – analogicznie – do określenia reguł, jakich dzieci powinny przestrzegać w kontaktach między sobą, aby nie dochodziło do przemocy rówieśniczej.
- **Bezpieczny Internet i ekrany** – konieczne jest chronienie dzieci i informowanie ich o działaniach ochronnych oraz zagrożeniach związanych z korzystaniem z Internetu, w tym mediów społecznościowych.
- **Monitoring standardów, czyli upewnianie się, że funkcjonują w praktyce i nie są odkładane na półkę** – kluczową intencją ustawodawcy jest troska, by standardy były dostosowane do charakteru danego podmiotu i potrzeb dzieci oraz dorosłych z konkretnego miejsca, a także by ich aktualność była sprawdzana i weryfikowana. Z tego właśnie powodu standardy nie mogą być traktowane jako dokument „kopiuj-wklej”, ponieważ specyfika i potrzeby uczniów szkoły specjalnej będą inne niż specyfika i potrzeby dzieci korzystających z opieki żłobkowej czy z placówki opiekuńczo-wychowawczej.

W trakcie realizowania projektu i przygotowywania niniejszej publikacji przyświecała nam jedna myśl – rodzina zastępcza nie jest placówką, dlatego standardy ochrony dzieci w rodzinach zastępczych muszą być traktowane w zupełnie inny sposób. Nie można stracić z oczu intencji ochrony dzieci, ale jednocześnie trzeba pamiętać o tym, że siłą rodziny i jej leczącego, modelującego wpływu na dzieci są relacje i bliskość, a nie regulaminy i procedury. Stąd nasza refleksja nad koniecznością skoncentrowania standardów ochrony dzieci w rodzinnej pieczy zastępczej przede wszystkim na potrzebach i prawach dzieci, ale również na dostarczeniu rodzicom zastępczym niezbędnej wiedzy, uwzględniającej specyfikę ich pracy. Za niezwykle istotną kwestię uznaliśmy potrzebę konsultowania z nimi zapisów, aby ostateczny projekt standardów wzmacniał relacyjny charakter rodzin zastępczych i stronił od „instytucjonalizacji” (nadmiernej proceduralizacji) rodzinnej opieki zastępczej.

Niniejsza broszura powstała w wyniku działań projektowych prowadzonych we współpracy z 9 rodzinami zastępczymi (4 placówki opiekuńczo-wychowawcze typu rodzinnego; 4 rodzinne domy dziecka i 1 rodzina zastępcza zawodowa) z Warszawy, Sopotu, Piaseczna, Żyrardowa i Wołomina; 6 koordynatorami rodzinnej pieczy zastępczej z Warszawy, Piaseczna, Sopotu, Żyrardowa i Wołomina, a także z dziewięciorgiem dzieci wychowujących się w rodzinnych domach dziecka, placówkach opiekuńczo-wychowawczych typu rodzinnego, rodzinie zastępczej zawodowej i niezawodowej rodzinie zastępczej.

Standard I.

Prawidłowa identyfikacja krzywdzenia dzieci

Na co zwrócić uwagę, kiedy pracujemy z dzieckiem powierzonym rodzinnej opiece zastępczej?

Co roku do systemu pieczy zastępczej przybywa ok. 13 tysięcy dzieci, z których większość (97%) po raz pierwszy znalazła się poza rodziną pochodzenia. Od lat obserwujemy narastanie trudności dzieci przyjmowanych do pieczy zastępczej w porównaniu z pokoleniami wcześniejszymi, będące skutkiem nasilonych i złożonych form krzywdzenia doznanych przez dzieci w rodzinach pochodzenia. Zwiększa się liczba i skala deficytów poznawczych, psychologicznych, emocjonalnych, społecznych i zdrowotnych (zob. Duda 2016; Kordaczuk-Wąs 2018, Arczewska 2021; Skalec-Ruczyńska 2023), a także wzrasta czas środowiskowej ekspozycji dzieci na krzywdzenie. Świadectwem tej ostatniej są wydłużające się lata pracy asystentów rodziny z jedną rodziną (od 10 miesięcy w 2015 r. do 26 miesięcy w 2022 r.) przy stałym wskaźniku niepowodzeń (ok. 45%).

Z tego powodu umiejętności rodzica zastępczego w zakresie identyfikowania objawów krzywdzenia powierzonego dziecka stanowią istotną kompetencję i zarazem warunek prawidłowej diagnozy sytuacji dziecka, a także podstawę do podjęcia adekwatnej interwencji i przygotowania planu wsparcia dla dziecka krzywdzonego.

Wyróżnia się cztery podstawowe typy przemocy wobec dzieci: przemoc fizyczną, przemoc emocjonalną (psychiczną), przemoc seksualną oraz krzywdzenie zaniedbaniami.

Znajomość każdego typu przemocy i składających się na nią zachowań osób dorosłych wobec dziecka oraz objawów, które mogą zostać zaobserwowane przez rodziców zastępczych, stanowi dla „bezpiecznych opiekunów” podstawowe wyposażenie w walce o skuteczną ochronę dzieci przed krzywdzeniem.

Przemoc fizyczna²

Przemoc fizyczna wobec dziecka to przemoc, w wyniku której dziecko doznaje rzeczywistej fizycznej krzywdy lub jest na nią narażone. Krzywda ta następuje w wyniku działań lub zaniechań ze strony rodzica bądź innego odpowiedzialnego za dziecko dorosłego albo ze strony innej osoby, której dziecko ufa bądź która ma nad nim władzę. Przemoc fizyczna wobec dziecka może mieć charakter zarówno powtarzający się, jak i jednorazowy.

Działania osób dorosłych

- bicie (dłonią, przedmiotami);
- oparzenia, przypalanie skóry dziecka;
- duszenie, dławienie;
- krępowanie dziecka (dotyczy głównie dzieci młodszych), np. krępowanie w łóżeczku, wózek, przypinanie pasami, smyczą itd.;
- izolowanie dziecka i/lub zmuszanie do przebywania w niewygodnej pozycji, np. zamykanie w pomieszczeniach, komórkach, piwnicy itd.;
- pozbawianie dziecka pożywienia i picia;
- szarpanie i popychanie dziecka lub rzucanie nim (u dzieci młodszych może wystąpić syndrom dziecka potrząsanego; u wszystkich dzieci może pojawić się zespół dziecka maltretowanego);
- kopanie dziecka;
- ciągnięcie za włosy/uszy;
- szczypanie;
- zmuszanie dziecka do zjedzenia/połknięcia czegoś, w tym do spożywania alkoholu i substancji psychoaktywnych.

UWAGA: Klaps to też przemoc! Zakaz stosowania kar cielesnych w Polsce obowiązuje od 1 sierpnia 2010 r.**

Możliwe symptomy*

U dziecka:

- rany, otarcia, blizny, sińce, stłuczenia w miejscach nietypowych dla przypadkowych urazów, takich jak plecy, pośladki, ramiona, uda, brzuch, krocze i stopy, okolica oczodołów (bez urazu czoła), policzki, usta, skroń, szyja, uszy;
- ślady na więcej niż jednej płaszczyźnie kończyny, głowy, tułowia;
- ślady o charakterystycznym kształcie odcisku dłoni, palców, przedmiotów;
- ślady szczypania, gryzienia, drapania, duszenia;
- urazy głowy u dziecka poniżej 3 r.ż.;
- naderwane małżowiny uszne, ślady po wyrwaniu kępek włosów, wybroczyny (podbiegnięcia) krwawe na skórze dziecka;
- widoczne na obrazie RTG niezaopatrzone medycznie złamania kości, głównie żeber, złamania kości rąk u dziecka niechodzącego, złamania spiralne i dystalne;
- obrażenia w obrębie jamy ustnej: zasinienia śluzówek warg górnych i dziąseł z rozdarciami wędzidełka, obrażenia dna jamy ustnej i języka w wyniku prób karmienia na siłę, urazy kącików ust, złamania zębów, złamanie żuchwy, uszkodzenie dziąseł;
- urazy nosa, złamania, krwiaki (zropiałe) przegrody nosa;
- oparzenia i poparzenia: u dzieci do 3 r.ż. tzw. oparzenia rękawiczkowe i skarpetkowe, u wszystkich dzieci: oparzeliny powstałe wskutek przypalania skóry dziecka papierosami;
- siniaki w różnych stadiach gojenia;
- lęk przed rodzicem/opiekunem, w tym powtarzające się odruchy obronne w sytuacjach podobnych do stosowania przemocy (np. podniesienie głosu, uniesienie ręki itd.);
- oczekiwanie dziecka, że za przewinienia będzie je spotykać kara fizyczna;
- odmrożenia;
- ślady alkoholu i/lub substancji psychoaktywnych w organizmie dziecka;
- podawane przez dziecko wyjaśnienia dotyczące pochodzenia ran i siniaków nie są spójne z charakterem obrażeń.

U rodzica/opiekuna:

- podaje sprzeczne lub nieprzekonujące wyjaśnienia dotyczące obrażeń dziecka lub w ogóle odmawia wyjaśnień;
- przypisuje odpowiedzialność za powstanie urazu osobie trzeciej lub zrzuca tę odpowiedzialność na dziecko, obwiniając je („sprowokowało mnie”, „to jego/jej wina” itd.);
- stosuje surową dyscyplinę wobec dziecka, w tym kary fizyczne;
- nadużywa alkoholu, narkotyków i/lub innych substancji psychoaktywnych.

* Symptomy krzywdzenia zostały opracowane na podstawie broszur: *Gdy podejrzewasz, że dziecko jest krzywdzone. Poradnik dla profesjonalistów zobowiązanych do interwencji w przypadkach przemocy wobec dzieci* (2008). Warszawa: Fundacja Dzieci Niczyje; *Bezpieczna placówka, bezpieczna organizacja* (2023). Warszawa: Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę.

** *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, art. 96(1): „Osobom wykonującym władzę rodzicielską oraz sprawującym opiekę lub pieczę nad małoletnim zakazuje się stosowania kar cielesnych”.

2 Wszystkie przytoczone definicje krzywdzenia zostały przygotowane na podstawie następujących dokumentów: *Udzielanie pomocy dzieciom i młodzieży, które zostały wykorzystane seksualnie: wytyczne kliniczne opracowane przez WHO* (2023). Kopenhaga: Regionalne Biuro WHO dla Europy; P.S. Pinheiro (2006), *World Report on Violence against Children*. Geneva: United Nations; Report of the Consultation on Child Abuse Prevention (1999). Geneva: World Health Organisation; *Preventing child maltreatment: a guide to taking action and generating evidence* (2006). Geneva: World Health Organization and International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect; *Preventing injuries and violence. A guide for ministries of health* (2007). Geneva: World Health Organization; *Responding to child maltreatment: a clinical handbook for health professionals* (2022). Geneva: World Health Organization.

Przemoc psychiczna (emocjonalna)

Przemoc psychiczna wobec dziecka to przewlekła, нефизyczna, szkodliwa interakcja pomiędzy dzieckiem a opiekunem, obejmująca zarówno działania, jak i zaniechania.

Działania osób dorosłych	Możliwe symptomy
<ul style="list-style-type: none">- krzywdzenie innych (osób bliskich, zwierząt) w obecności lub na oczach dziecka;- parentyfikacja: rodzic wykorzystuje dziecko do zaspokajania własnych potrzeb lub obarcza je obowiązkami rodzica (np. dziecko jest odpowiedzialne za wychowanie, opiekę, karmienie młodszego rodzeństwa lub staje się odpowiedzialne za rodzica) albo jest zaangażowane w konflikty między dorosłymi (rodzice/opiekunowie żądają od dziecka bycia rozjemcą, powiernikiem, wrogiem lub sojusznikiem jednego lub obojga rodziców);- niedostępność emocjonalna i zaniedbywanie emocjonalne: dziecko jest emocjonalnie obojętne rodzicowi, rodzic odrzuca dziecko;- faworyzowanie lub dyskryminowanie: rodzic faworyzuje jedno z dzieci lub dyskryminuje któreś z nich, prowokując rywalizację między rodzeństwem i manipulując konfliktami między dziećmi;- relacja rodzica z dzieckiem opiera się na wrogości: dziecko jest przez rodzica obwiniane, krytykowane, poniżane, wyśmiewane, oczerniane;- straszenie lub groźby: stosowanie szantaży, zastraszanie, zmuszanie do milczenia, groźenie konsekwencjami (np. „Jeśli komuś o tym powiesz, zabiorą cię do domu dziecka”, „Przez ciebie ojciec trafi do więzienia” itd.);- demoralizacja: rodzic angażuje dziecko w działania niezgodne z prawem;- nieodpowiednie rozwojowo lub niekonsekwentne relacje z dzieckiem: rodzic nie uznaje różnic rozwojowych i psychicznych między dorosłym i dzieckiem, stawia dziecku nierealistyczne wymagania, ignoruje ograniczenia dziecka wynikające np. z niepełnosprawności, wieku, neuróżnorodności, nie wyznacza dziecku bezpiecznych granic (np. rodzic ma postawę permissywną, nie reaguje na zagrażające zachowania dziecka, odmawia wychowywania dziecka i przyjmowania za nie odpowiedzialności lub stosuje nieadekwatne systemy dyscypliny, np. karze dziecko wielodniowymi szlabanami za negatywną ocenę w szkole, izoluje dziecko od rówieśników);- niedostrzeganie lub nieuznanie indywidualności dziecka (rodzic nie pozwala dziecku na realizację własnych zainteresowań, hobby, spędzanie czasu wolnego w sposób zgodny z jego potrzebami).	<ul style="list-style-type: none">U dziecka:<ul style="list-style-type: none">- zachowuje się w sposób nieadekwatny do wieku (np. zbyt dojrzałe bądź zbyt infantylnie);- wykazuje zaburzenia jedzenia (nie dojada, nadmiernie się objada, wymiotuje);- jest opóźnione w rozwoju fizycznym bądź emocjonalnym;- moczy się lub zanieczyszcza kałem;- ma problemy ze snem, nocne koszmary, boi się chodzić spać, ma objawy hipochondrii, hysterii, obsesji lub fobii.U rodzica/opiekuna:<ul style="list-style-type: none">- ciągle obwinia, poniża, krytykuje lub strofuje dziecko;- jest emocjonalnie niedostępny, nie reaguje na obecność dziecka, a szczególnie niemowlęcia;- nie interesuje się problemami dziecka, otwarcie odrzuca dziecko;- faworyzuje/dyskryminuje jedno z dzieci;- ma niewłaściwe rozwojowo oczekiwania lub interakcje z dzieckiem (wysokie wymagania wobec obowiązku szkolnego, brak akceptacji błędów, oczekiwanie wykonywania zadań lub podejmowania zachowań, na które dziecko nie jest rozwojowo gotowe);- wykorzystuje dziecko do zaspokajania własnych potrzeb;- nadużywa alkoholu, narkotyków i/lub innych substancji psychoaktywnych.

Przemoc seksualna

Wykorzystywanie seksualne dziecka to włączanie go w aktywność seksualną, której nie jest ono w stanie w pełni zrozumieć i udzielić na nią świadomej zgody bądź na którą nie jest gotowe (dojrzałe) rozwojowo i nie może zgodzić się w ważny prawnie sposób bądź która jest niezgodna z normami prawnymi lub obyczajowymi danego społeczeństwa.

Z wykorzystaniem seksualnym mamy do czynienia wtedy, gdy taka aktywność wystąpi między dzieckiem a dorosłym lub dzieckiem a innym dzieckiem, jeśli te osoby ze względu na wiek bądź stopień rozwoju pozostają w relacji opieki, zależności i władzy. Przy czym intencją wspomnianej aktywności jest satysfakcja lub spełnienie potrzeb dorosłego lub wykorzystującego dziecka.

Działania osób dorosłych

Przemoc seksualna bezpośrednia (z dotykem):

- gwałt;
- penetracja (waginalna, oralna, analna, z udziałem przedmiotów lub nie);
- stosunki udowe (szczególnie u dzieci poniżej 3 r.ż.: sprawcy najczęściej nie penetrują najmłodszych dzieci, odbywając stosunek międzyudowy);
- dotykanie intymnych części ciała dziecka, w tym masturbowanie dziecka, obmacywanie;
- pocałunki o charakterze seksualnym;
- zmuszanie dziecka do dotykania intymnych części ciała sprawcy/sprawczyń, w tym do masturbowania sprawcy/sprawczyń i/lub do seksualnego pobudzenia sprawcy/sprawczyń.

Przemoc seksualna pośrednia (bez dotyku):

- obnażanie się przy dziecku (ekshibicjonizm);
- wszelkie formy werbalnego molestowania (tzw. dirty talk, „świntuszenie”);
- skłanianie lub zmuszanie dziecka do kontaktu z treściami pornograficznymi;
- grooming (uwodzenie w Internecie);
- seksting (wysyłanie dziecku nagich zdjęć, nagrań pornograficznych lub nakłanianie dziecka, aby wysłało swoje intymne zdjęcia i nagrania);
- masturbowanie się w obecności dziecka, uprawianie seksu w obecności dziecka;
- zmuszanie dziecka do masturbacji lub dotykania swojego ciała.

UWAGA: Każda z wymienionych wyżej czynności występująca wobec dziecka poniżej 15 roku życia stanowi przestępstwo!

Możliwe symptomy

U dziecka:

- przejawia dziwne bądź nietypowe dla swojego wieku zachowania seksualne (np. jest nadmiernie rozbudzone);
- posługuje się słownictwem wskazującym na znajomość fizjologii aktu seksualnego, np. opowiada o ejakulacji (dzieci poniżej wieku nastoletniego);
- przejawia zachowania odtwórcze, w tym kontakty oralne, genitalne, analne z innym dzieckiem lub z zabawką, dotyka lub prosi dorosłych (np. rodzica zastępczego) o dotykanie okolic narządów płciowych, wkłada lub próbuje wkładać przedmioty, palce lub penisa do pochwy, ust lub odbytu innego dziecka);
- przejawia zachowania autoagresywne (samookalecza się, wyraża się nienawistnie na swój temat, gardzi sobą itd.);
- ma trudności z chodzeniem lub siadaniem, doświadcza bólu intymnych części ciała, prezentuje otarcia okolic intymnych;
- zdiagnozowano u niego chorobę przenoszoną drogą płciową, w tym infekcję wirusem HBV (hepatitis b), kłykciny kończyste (dzieci poniżej 15 r.ż. – jeśli wykluczono zakażenie okołoporodowe lub nieseksalne zakażenie od domownika; dzieci powyżej 15 r.ż. – jeśli wykluczono dobrowolną aktywność seksualną z rówieśnikiem);
- przejawia nieracjonalne lub nieadekwatne zachowania (np. barykaduje się w pokoju w porze snu, reaguje pobudzeniem/paniką na widok rodzica zastępczego wchodzącego do łazienki, sypialni itd.; próbuje „uwodzić” dorosłych: np. siada okrakiem na kolanach dorosłego, wykonując ruchy frykcyjne, stosuje tzw. dirty talk („świntuszenie”);
- ma uporczywe, nawracające objawy (np. krwawienie, nieprawidłowa wydzielina, ból, dyskomfort) ze strony odbytu lub narządów płciowych, niemające wyjaśnienia medycznego, w tym również po całodobowych kontaktach z rodziną pochodzenia;
- u dzieci poniżej 3 r.ż. – nawracające infekcje układu płciowo-moczowego w wywiadzie/historii medycznej, bez wyjaśnienia medycznego;
- jest w ciąży (dziecko przed ukończeniem 15 r.ż. i 9 miesięcy) lub występuje ciąża u nastolatki powyżej 15 r.ż., będąca wynikiem niedobrowolnej aktywności seksualnej;
- jest wycofane, depresyjne, zachowuje się infantylnie, ma trudności w relacjach z rówieśnikami;
- odmawia przebierania się w towarzystwie innych (np. przed zajęciami sportowymi);
- spożywa alkohol, narkotyki i/lub inne substancje psychoaktywne;
- opuściło się w nauce i/lub w krótkim czasie nastąpiła wyraźna zmiana w jego zachowaniu;
- chwali się nagłym przyptywem gotówki lub prezentów;
- moczy się lub zanieczyszcza kałem;
- oszpeca się lub ubiera się w sposób wyzywający;
- reaguje lękiem na obecność rodzica/opiekuna.

U rodzica/opiekuna:

- przekracza społecznie dopuszczalne granice w kontakcie fizycznym z dzieckiem (np. podczas zabawy);
- przejawia nadopiekuńczość w stosunku do dziecka, ogranicza jego kontakty z rówieśnikami, próbuje kontrolować każdą aktywność dziecka;
- nie utrzymuje relacji z osobami spoza najbliższej rodziny, izoluje dziecko;
- nadużywa alkoholu, narkotyków i/lub innych substancji psychoaktywnych;
- z dokumentacji dziecka wynika, że miało/mogło mieć kontakt z licznymi niespokrewnionymi dorosłymi przebywającymi w domu rodziny pochodzenia (np. w domu często odbywały się libacje, dzieci pozostawały bez opieki lub pod opieką osób przypadkowych itd.).

Zaniedbanie

Zaniedbywanie dziecka to chroniczne lub incydentalne niezaspokajanie jego podstawowych potrzeb fizycznych i psychicznych bądź nierespektowanie jego praw, powodujące bądź pociągające za sobą wysokie prawdopodobieństwo spowodowania zaburzenia jego zdrowia bądź trudności w rozwoju. To także zaniedbanie ochrony dziecka przed krzywdą w najwyższym stopniu jak tylko jest to możliwe. Do zaniedbywania dochodzi ze strony osoby, która jest zobowiązana do opieki, wychowania, troski i ochrony dziecka. Z perspektywy dziecka zaniedbanie to sytuacja, w której nikt w rodzinie nie sprawia, że czuje się ono ważne, widziane, kochane i zaopiekowane.

Działania osób dorosłych

- rodzic nie opiekuje się i nie interesuje dzieckiem w obszarze edukacyjnym, nie współpracuje ze szkołą;
- rodzic zaniedbuje potrzeby medyczne dziecka;
- rodzic zaniedbuje potrzeby żywieniowe i materialne dziecka (odzież, żywność);
- rodzic pozostawia dziecko (poniżej 7 r.ż.) bez opieki lub powierza opiekę nad nim osobom przypadkowym, w tym osobom zagrażającym (osoby w przeszłości karane, niestabilne psychicznie, niezdolne do sprawowania opieki ze względu na stan zdrowia i kondycję).

Możliwe symptomy

U dziecka:

- absencja dziecka w szkole lub przedszkolu, zaniedbania edukacyjne (dziecko ma liczne nieobecności, zaległości, brak podręczników/zeszytów);
- dziecko jest głodne, wychudzone, otyłe, ma nieprawidłowe wyniki badań bądź cierpi na przewlekłe choroby wynikające z nieprawidłowego odżywiania;
- dziecko kradnie jedzenie bądź pieniądze kolegom, żebrze;
- nie otrzymuje koniecznej opieki medycznej i/lub specjalistycznej, wykazuje zaniedbania w zakresie leczenia chorób przewlekłych i profilaktyki: brak szczepień, okularów, leków, zalecanej diagnostyki, realizowania zaleceń lekarskich/psychologicznych itp., nie ma książeczki zdrowia lub jest ona niemal pusta, brak adnotacji dotyczących wizyt, zaleceń, bilansów;
- jest często brudne, nieprzyjemnie pachnie;
- jest ubrane nieodpowiednio do pogody;
- pije alkohol lub zażywa narkotyki i/lub inne substancje psychoaktywne;
- mówi, że w domu nie ma osoby, która mogłaby się nim zająć lub jest pozostawiane w domu bez opieki osoby dorosłej, mimo że ma mniej niż 7 lat;
- często przebywa poza domem, nie uczestniczy w życiu rodziny i jest pozostawiane samo sobie;
- popełnia czyny niezgodne z prawem, np. akty wandalizmu, kradzieże.

U rodzica/opiekuna:

- nie interesuje się sprawami dziecka;
- sprawia wrażenie, że nie zależy mu na dziecku, nie wywiązuje się z obowiązków opiekuńczych, pielęgnacyjnych, wychowawczych;
- nie współpracuje z rodziną zastępczą, np. w trakcie spotkań całonocnych rodzice nie podają dziecku zaleconych leków;
- jest bezradny życiowo lub pogrążony w depresji;
- nie zapewnia odpowiedniej socjalizacji dziecka (np. angażuje dziecko w działania niezgodne z prawem, nie dostarcza odpowiedniej stymulacji lub edukacji);
- często nie dociera na umówione spotkania;
- nadużywa alkoholu, zażywa narkotyki i/lub inne substancje psychoaktywne;
- całymi dniami przebywa poza domem, pozostawiając dziecko bez opieki.

Raportowanie

Jak i z kim dzielić się podejrzeniami dotyczącymi krzywdzenia dziecka oraz informacjami o wystąpieniu sytuacji nadzwyczajnych?

W ustawowych standardach ochrony małoletnich zapis dotyczący obowiązku podejmowania interwencji (art. 22c, ustęp 1, pkt 2) obejmuje procedurę zgłaszania podejrzenia, że dziecko jest krzywdzone, oraz następującą po niej procedurę interwencji. W przypadku rodzin zastępczych mówimy o środowisku, w którym dziecko przebywa całodobowo i które pełni funkcję „wieloczynnościowego, profesjonalnego organizmu rodzinnego”, bowiem rodzice zastępczy są osobami sprawującymi opiekę zarówno pielęgnacyjną, wychowawczą, quasi-terapeutyczną, jak i żywieniową, medyczną oraz szereg innych. Są osobami, które mają szansę zaobserwować symptomy wskazujące na wcześniejsze krzywdzenie dziecka (w tym objawy niespecyficzne i możliwe do uchwycenia jedynie w bliskiej relacji z dzieckiem i przy całodobowej obserwacji). Zarazem rodzice zastępczy to osoby, z którymi dziecko przebywa na co dzień, zatem będą bezpośrednio przygotowywać i realizować plany wsparcia dziecka po ujawnieniu krzywdzenia. Równocześnie rodzice zastępczy sami nie funkcjonują w społecznej i prawnej próżni. Dla ochrony dziecka powierzonego, ale również w celu ochrony rodziców zastępczych, pożądane jest wprowadzenie jasnego systemu raportowania opartego na współpracy z organizatorem rodzinnej pieczy zastępczej (ORPZ), którego reprezentantem jest koordynator rodzinnej pieczy zastępczej lub pracownik socjalny, wyznaczeni do wspierania konkretnej rodziny zastępczej.

System raportowania prezentowany w niniejszym podręczniku jest inspirowany brytyjskimi rekomendacjami *National Minimum Standards*, wpisującymi się w zakres standardów ochrony dzieci i dostosowanymi do sytuacji dzieci z pieczy zastępczej oraz ich rodziców zastępczych.

Rodzina zastępcza zawsze jest częścią większej całości rodzinnej i systemowej, nie stanowi samotnej wyspy. Izolowanie się i odmawianie działania zespołowego nie jest jedynie kwestią indywidualnych preferencji (charakteru, temperamentu, osobowości), ale może mieć realny wpływ na sposób, w jaki rodzina zastępcza zostanie oceniona, i na konsekwencje, jakie w związku z tym mogą ją spotkać. Otwarta komunikacja, przejrzystość działań, praca zespołowa stanowią najważniejsze narzędzia rodziny zastępczej, z których nie tylko warto, ale trzeba korzystać.

Czym są notatki raportowe?

Notatki raportowe to krótkie sprawozdania z najważniejszych wydarzeń dotyczących dziecka (w szczególności związanych z krzywdzeniem i z sytuacjami nadzwyczajnymi), wysyłane regularnie za pośrednictwem poczty elektronicznej koordynatorowi rodzinnej pieczy zastępczej lub pracownikowi socjalnemu, który współpracuje z rodziną.

Wysyłanie notatek raportowych pocztą elektroniczną (e-mail) przynosi wiele korzyści. Poczta elektroniczna pozwala na archiwizację wiadomości, dzięki czemu rodzina zastępcza zawsze może udowodnić, że dopełniała obowiązku raportowania na bieżąco i o wszystkim informowała koordynatora, a także wykazać ciągłość obserwacji (notatki raportowe są tworzone regularnie, nie powstają w przeddzień rozprawy sądowej, co ma znaczenie dla oceny ich wiarygodności w oczach instytucji).

Wiele rodzin zastępczych tworzy notatki, ale zachowuje je dla siebie, np. odnotowuje obserwacje w prywatnych dziennikach, zapiskach, plikach. Takie zapiski mogą mieć duże znaczenie dla rodziny, ale nie mają żadnej wartości dla instytucji, z którymi rodzice zastępczy współpracują – nie są zarchiwizowane w czasie, nie można wykazać ich faktycznej ciągłości i nie są na bieżąco przekazywane koordynatorowi!

Co należy uwzględnić i opisywać w notatkach raportowych?

- **Sytuację zdrowotną dziecka** i podejmowane czynności: wizyty lekarskie, konsultacje, choroby, hospitalizacje, ale także obserwowane niewyjaśnione lub nieprzypadkowe obrażenia (siniaki, złamania, zadrapania).
- **Kontakty ze specjalistami**, np. psychologami, pedagogami, terapeutami SI i in.
- **Kontakty z rodzicami biologicznymi** – to, jak dziecko reaguje na rodziców, jak zachowuje się przed i po kontakcie; w jakim stanie wraca z urlopowania, co rodzina zastępcza spakowała mu do walizki i z czym wróciło z rodziny biologicznej (nowe zabawki, stan ubrań itd.).
- **Wszelkie zarzuty ze strony dziecka** dotyczące rodzica zastępczego lub innego dziecka w rodzinie; należy zawsze odnotować każdy zarzut podnoszony przez dziecko.

- **Zachowania dziecka**, w szczególności: zmiany w zachowaniu lub na płaszczyźnie emocjonalnej; także zachowania autoagresywne, samookaleczenia, spożywanie alkoholu, narkotyków, substancji psychoaktywnych przez dziecko itd.
- **Wyznania** – wszystkie wypowiedzi dziecka dotyczące tego, co działo się w rodzinie biologicznej, a dotyczyło krzywdzenia, wykorzystania, zaniedbania itd.
- **Wzorce jedzenia i spania** – co dziecko lubi jeść, czego unika, jakie są jego nawyki; rutyna i długość snu oraz rytuały wieczorne.
- **Kontakt ze szkołą i placówkami oświatowymi** (przedszkole, szkoła) – ustalenia, spotkania, przekazane informacje.
- **Kontakty towarzyskie dziecka** – kto jest dziecku bliski, z kim się przyjaźni, wizyty, nocowanki, urodziny itd.
- **Osiągnięcia i uroczystości** – urodziny, święta, ważne momenty w życiu dziecka, sukcesy.
- **Sankcje nakładane przez rodziców zastępczych** i wyciągane wobec dziecka konsekwencje.
- **Ucieczki**, zaginięcia, kontakty z policją i innymi służbami.
- **Nieodpowiednie zachowania o charakterze seksualnym** – szczegółowe informacje na temat tego, co, kiedy i gdzie miało miejsce oraz kto był obecny przy dziecku.

Intencją przyświecającą tworzeniu notatek jest pokazanie Organizatorowi rodzinnej pieczy zastępczej, w jaki sposób opiekujemy się dzieckiem, jak wygląda codzienność dziecka, ale też jaki kontekst mają wszystkie niepokojące sytuacje lub nasze obserwacje dotyczące jego bezpieczeństwa.

Jednym z celów sporządzania notatek jest także zabezpieczenie rodziny zastępczej przed zarzutami (np. w Wielkiej Brytanii ok. 14% rodziców zastępczych miało zarzuty ze strony rodziny biologicznej dzieci³). Notatki budują wiarygodność i przejrzystość, a także pokazują, że rodzice zastępczy nie mają niczego do ukrycia i dają wgląd w ciągłość opieki. Istotną zaletą regularnego sporządzania notatek raportowych jest też to, że dzięki nim zawsze można sięgnąć do przeszłości i wykazać, kiedy pojawiły się pierwsze sygnały, symptomy czy zarzuty oraz jakie działania podjął wówczas rodzic zastępczy, a także udowodnić, że raportowano ich zaistnienie organizatorowi, niczego nie ukrywano oraz szukano pomocy lub konsultacji.

Jak często robić notatki raportowe?

Zachęcamy, aby przez pierwszy miesiąc po przybyciu dziecka sporządzać notatki codziennie. Natomiast w kolejnych tygodniach i miesiącach spisywać je wedle bieżących potrzeb i obserwacji, ale nie rzadziej niż raz w tygodniu. Po osiągnięciu częstotliwości „raz w tygodniu” notatka staje się zbiorcza i dotyczy wydarzeń z całego tygodnia. Jednak nawet stosując zbiorcze notatki, warto w trakcie dnia „wyłapywać” nietypowe wypowiedzi dziecka, zachowania i wszystko to, co zwraca naszą uwagę, po czym od razu to zapisywać. Można do tego celu używać np. notatnika w telefonie, karteczek *post-it*, tabletu, komputera lub czegoś innego, co akurat mamy pod ręką.

³ *State of the Nation's Foster Care 2021. Thematic report 2: Allegations* (2021). London: The Fostering Network.

Co dalej robić z notatkami raportowymi?

Po umieszczeniu dziecka w naszej rodzinie i pierwszym spotkaniu z koordynatorem należy go uprzedzić, że będziemy mu wysyłać notatki wg następującego harmonogramu: bezpośrednio po umieszczeniu dziecka – co 2 dni lub częściej, po pierwszym tygodniu – raz na tydzień (działanie proaktywne). Potem częstotliwość można zmniejszyć, ale nie należy wysyłać ich rzadziej niż raz w miesiącu i powinny wówczas zbiorczo odnosić się do wydarzeń z całego miesiąca. Wysyłanie notatek koordynatorowi trzeba uczynić regularną i stałą praktyką.

ZAWSZE zapisujemy każdą obserwację związaną z podejrzeniem, że dziecko mogło doświadczyć krzywdzenia, np. niepokojące zachowanie lub wypowiedź; oskarżenie ze strony dziecka lub rodziców biologicznych pod adresem rodziny zastępczej i innych dzieci; spożycie przez dziecko alkoholu lub substancji psychoaktywnych; wejście w konflikt z prawem; uciezki; sytuacje nadzwyczajne.

Co dają dziecku i rodzinie zastępczej notatki raportowe?

- **Pomoc diagnostyczną.** Są bezcenne przy diagnozowaniu dziecka – czy to somatycznie, czy psychologicznie – w kierunku zaburzeń FASD⁴, zaburzeń więzi, neuroatypowości (warto je odświeżyć przed kontaktem ze specjalistą lub mu je pokazać).
- **Pomoc dziecku tu i teraz.** Notatki mają wielką wartość w pracy rodzica zastępczego i duże znaczenie w kontekście pomocy dziecku. Pozwalają dostrzec ciągi przyczynowo-skutkowe, które bez zapisywania mogłyby się wymknąć uwadze i pamięci, bo wydają się błahe lub nie łączą się ze sobą na pierwszy rzut oka. Notatki pozwalają ujrzeć schematy i powtarzalność zdarzeń, a także zrozumieć sens różnych zachowań/reakcji dziecka. Np. dzięki notatkom możecie uświadomić sobie, że przypadkowa gorączka dziecka wcale nie jest dziełem przypadku, a zdarzenia układają się we wzór: dziecko gorączkuje zawsze po spotkaniu z osobą X. Dostarcza to materiału do refleksji na temat tego, dlaczego właśnie ta osoba wpływa na dziecko w taki sposób. Co się mogło wydarzyć? Jaki ma to związek z obecną sytuacją? Dzięki tego typu obserwacjom możecie skuteczniej pomóc dziecku tu i teraz.
- **Pomoc w wypełnianiu formalnych obowiązków rodzica zastępczego.** Notatki są podstawą do przygotowania *Oceny rozwoju dziecka na podstawie obserwacji opiekunów*, którą zespół ds. oceny sytuacji dziecka sporządza co kwartał (dzieci do 3 r.ż.) lub co pół roku (dzieci starsze), oraz *Sprawozdania z opieki*, sporządzanego na wezwanie sądu rodzinnego nie rzadziej niż raz w roku (na podstawie art. 166 *Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego*).
- **Wpływ na przebieg postępowania w sądzie.** Raporty mogą zostać wykorzystane przez sąd bezpośrednio (możecie o nich powiedzieć podczas rozprawy i przekazać je za zgodą

⁴ Spektrum płodowych zaburzeń alkoholowych (ang. *Fetal Alcohol Spectrum Disorder*).

sędziego) bądź pośrednio (Organizator może je przekazać sądowi jako uzupełnienie dokumentacji – warto o to poprosić).

- **Są bezcennym darem dla rodziny adopcyjnej.** Jeśli zdecydujecie się nimi podzielić z rodzicami adopcyjnymi, to pozwolą im one odtworzyć wiele elementów historii dziecka, zrozumieć przyczyny jego zachowania; poznać drogę, jaką przeszło dziecko w rodzinie zastępczej; skuteczniej mu pomagać w dalszej podróży przez życie. Mogą być pomocne również podczas diagnozowania i kontaktu ze specjalistami w ciągu nadchodzących lat. Notatki chronią rodziców adopcyjnych także przed pułapką fantazjowania o dziecku „bez przeszłości”, którego historia i właściwe życie zaczynają się dopiero wraz z adopcją.
- **Chronią rodzinę zastępczą w sposób ciągły.** Organizator na bieżąco wie, co się dzieje z dzieckiem i rodziną. W sytuacji zarzutów stawianych przez dowolną osobę w każdej chwili możecie podeprzeć się treścią notatek i udowodnić własną przejrzystość również wstecznie. Zwiększa to Waszą wiarygodność w oczach koordynatora, który ma regularny wgląd w funkcjonowanie Waszej rodziny i proces opieki nad dzieckiem. Fałszywe zarzuty i pomówienia bardzo często powstają na bazie czegoś, co zawiera element prawdy, ale jest nieprawidłowo interpretowane przez osoby trzecie.

Jak tworzyć notatki raportowe?

Notatki można tworzyć odręcznie lub cyfrowo. Metoda cyfrowa jest łatwiejsza i pozwala sprawniej zbierać obserwacje i przetwarzać je do postaci wiadomości mailowej. Sporządzanie notatek powinno stać się rutyną – spisujemy je zawsze o tej samej porze dnia w konkretnym dniu tygodnia lub bezzwłocznie, jeśli dotyczą sytuacji nadzwyczajnej. Wysyłamy je koordynatorowi na służbowy e-mail bez zbędnej zwłoki.

- **Pisz jasno i przejrzysto**, opisując, co widziałeś(-aś). Pamiętaj o tym, że język jest potężną bronią, która może stać się obosieczna. Nie używaj żargonu ani skrótów – inni mogą nie zrozumieć, co miałeś(-eś) na myśli.
- **Unikaj oceniającego i emocjonalnego tonu wypowiedzi.** Notatki nie są osobistym pamiętnikiem.
- **Miej na uwadze odbiorcę.** Z twoimi notatkami zapozna się koordynator, prawdopodobnie sąd i może też przeczytać je rodzina biologiczna.
- **Uczyń z pisania notatek nawyk**, nie odkładaj ich „na później”. Lepiej napisać dwa zdania pod koniec wyczerpującego dnia, niż nie zapisać obserwacji wcale.
- **Używaj inicjałów, pisząc o osobach trzecich.** Z jednej strony pozwoli Ci to w każdej chwili skojarzyć, kogo miałeś(-eś) na myśli, a z drugiej – zachowana zostanie anonimowość tych osób przed urzędami.

Standard III.

Kodeks bezpiecznych relacji i Zasady w naszej rodzinie

Zasady bezpiecznych relacji między dorosłym i dziećmi oraz zasady bezpiecznych relacji między dziećmi i dziećmi wywodzą się bezpośrednio z Ustawy (art. 22c, pkt. 1.1, ustawy o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym i ochronie małoletnich z 2016 r.), a ich przyjęcie stanowi obowiązek wszystkich organizatorów i osób indywidualnych pracujących z dziećmi oraz wykonujących działania na ich rzecz, w tym rodziców zastępczych. Odwołując się do specyfiki rodzinnej pieczy zastępczej, proponujemy nieco inne potraktowanie tego zapisu ustawowego i podzielenie formalnych zasad bezpiecznych relacji na dwie części.

I. Kodeks bezpiecznych relacji

– obowiązuje dorosłych (rodziców zastępczych) wobec dzieci. Ma on charakter kodeksu dobrych praktyk i może stanowić np. aneks do umowy zawieranej z Organizatorem.

II. Zasady w naszej rodzinie

– to reguły tworzone wspólnie z dziećmi i obejmujące zarówno relacje „dorosły–dziecko”, jak i relacje „dziecko–dziecko”. Mają one charakter wewnątrzrodzinnego kontraktu czy wzajemnej umowy, przy czym dzieci mają na nie wpływ, konsultują je i współtworzą.

Rekomendujemy uwzględnienie trzech „złotych zasad”, które warto zastosować, opracowując te dwa dokumenty:

1 *Kodeks bezpiecznych relacji* i *Zasady w naszej rodzinie* nie powinny mieć formy regulaminu ani formalnego dokumentu przedstawianego przez Organizatorów powierzonym dzieciom i ich rodzicom zastępczym. Tworzenie, a tym bardziej narzucanie zasad bezpiecznych relacji przez ekspertów zewnętrznych wiąże się z realnym ryzykiem zinstytucjonalizowania rodziny zastępczej oraz wysokiej nieadekwatności (rozminięcia się treści dokumentu z faktycznymi potrzebami, sytuacją i kondycją dzieci oraz rodziców zastępczych, a także z dynamiką konkretnej rodziny).

2 *Kodeks bezpiecznych relacji* powinien być tworzony przez rodziców zastępczych, natomiast *Zasady w naszej rodzinie* to założenia spis reguł ustalonych wspólnie przez rodziców oraz dzieci (zarówno przez dzieci powierzone, jak i innych podopiecznych tworzących rodzinę, a więc też: dzieci biologiczne, dzieci adoptowane i dzieci współmałżonka w przypadku rodzin patchworkowych).

3 Forma, jaką przybiorą *Zasady w naszej rodzinie*, powinna wynikać z decyzji rodziny. Mogą być to ustalenia podjęte wspólnie podczas narady rodzinnej i spisane w formie plakatu. Może być to też „przypominajka” w postaci magnesu na lodówkę lub naklejka ścienna stworzona wspólnie przez dzieci i rodziców. Każda rodzina powinna mieć wolność wyboru, jaka forma pracy i jaki kształt zasad będzie najlepiej odpowiadać potrzebom dzieci (w tym ich możliwościom poznawczym, rozwojowym, kondycji, wiekowi) oraz potrzebom rodziców zastępczych. Istotne jest to, aby był to efekt współpracy i aby dzieci były włączone w proces formułowania zasad, mogły się o nich swobodnie wypowiedzieć, zrozumieć je i mieć wpływ na ich kształt.

Kodeks bezpiecznych relacji między rodzicami zastępczymi i dziećmi

Rekomendujemy, aby taki kodeks wypracowywać warsztatowo w większej grupie rodzin zastępczych, które dzięki temu będą mogły podzielić się doświadczeniami, a także uspołnić swoje praktyki wychowawcze. Osobą prowadzącą warsztat może być ktoś z zewnątrz, np. psycholog lub koordynator rodzinnej pieczy zastępczej bądź organizacja pozarządowa.

Minimalny zakres *Zasad bezpiecznych relacji* powinien obejmować:

- komunikację z dzieckiem – w jaki sposób komunikujemy się z dziećmi w rodzinie i co w tym zakresie jest obowiązującą zasadą;
- postępowanie w sytuacjach trudnych/agresywnych zachowań ze strony dzieci – w jaki sposób rodzice zastępczy będą reagować na trudne zachowania dzieci;

- pierwszy dzień dziecka w rodzinie – na co dorośli powinien zwrócić uwagę, przyjmując nowe dziecko do rodziny; jak odpowiedzieć na potrzeby dziecka w tym szczególnym momencie;
- zachowania niedopuszczalne ze strony rodzica zastępczego – jakie działania i zachowania są niedopuszczalne ze strony dorosłego opiekuna.

Grupa rodzin zastępczych i koordynatorów biorących udział w naszym projekcie zaproponowała poniższy model *Kodeksu bezpiecznych relacji* w rodzinie zastępczej, który może posłużyć jako inspiracja dla innych rodzin i Organizatorów.

Kodeks bezpiecznych relacji w rodzinie zastępczej.

Zasady obowiązujące rodziców wobec dzieci

Komunikacja z dzieckiem

1. Pamiętaj o prostym przekazie, dostosowanym do potrzeb dziecka.
2. Komunikuj się z pełnym zaangażowaniem; bądź emocjonalnie obecny i dostępny „tu i teraz”.
3. Staraj się zachowywać spokojny i ciepły ton głosu.
4. Utrzymuj kontakt wzrokowy z dzieckiem.
5. Upewnij dziecko, że jesteś zainteresowana(-y) tym, co ma do powiedzenia, i że jest ono dla Ciebie ważne.
6. Rozmawiając z dzieckiem, zapewnij je o tym, że jesteś razem z nim, będziesz mu towarzyszyć i wspólnie przejdziecie nawet przez najtrudniejsze doświadczenia. Razem będziecie szukać rozwiązań, a dziecko otrzyma wsparcie.
7. Nie oceniaj dziecka i dołóż wszelkich starań, aby nie czuło się oceniane. Zamiast krytyki wybieraj opis sytuacji i zachowania.
8. Bądź otwarty na kompromisy i negocjacje z dzieckiem.
9. Zapewnij dziecko o tym, że może Ci zaufać i powierzać Ci nawet trudne doświadczenia. Jednocześnie nigdy nie obiecuj dziecku, że dochowasz tajemnic i sekretów, jeśli będą się wiązały z zagrożeniem jego życia, zdrowia lub bezpieczeństwa – w takiej sytuacji będziesz musiał(a) przekazać te informacje odpowiednim instytucjom, ale zakomunikuj dziecku, że wcześniej je o tym poinformujesz i nie będziesz działać za jego plecami.
10. Pamiętaj, aby podążać za prawdą i szukać przyczyn trudnych zachowań dziecka (jaka potrzeba stoi za zachowaniem?), zamiast koncentrować się na objawach.
11. Staraj się unikać komunikatu „nie” i jak najczęściej zastępować go komunikatem „tak” lub szukać do tego okazji (np. zamiast mówić „nie możesz zjeść teraz lodów”, powiedz: „tak, możesz zjeść lody po kolacji”).
12. Oddawaj głos dzieciom, pytaj: „Co o tym myślisz?”, „Czemu tak uważasz?”, „Jak to widzisz?”.
13. Zawsze mów dzieciom prawdę, uwzględniając ich wiek i możliwości poznawcze.
14. Dotrzymuj słowa i obietnic, jeśli je składasz.
15. Pamiętaj, że czasem najcenniejszą formą komunikacji z dzieckiem są wspólne gry i zabawy.

Postępowanie w przypadku zachowania trudnego/agresywnego u dziecka

1. Daj jasny komunikat dotyczący granic własnych oraz innych dzieci.
2. Nazwij emocje dziecka, pomóż mu zrozumieć, co się z nim dzieje.
3. Uświadom sobie własne emocje, daj sobie czas na reakcję, nie reaguj impulsywnie.
4. Staraj się mówić do dziecka spokojnie, zauważ jego potrzeby kryjące się za trudnym zachowaniem.
5. W sytuacji zachowań agresywnych towarzyszyć dziecku, zabezpiecz je oraz chroń inne dzieci. Nie zostawiaj dziecka samego, nie izoluj; bądź z nim.
6. Jeśli sytuację uda się wyciszyć do poziomu, w którym dziecko jest gotowe się z Tobą komunikować, spytaj je, jak możesz mu pomóc. Jeśli potrzebuje utulenia – utul. Jeśli potrzebuje ukojenia – zapewnij mu ukojenie. Dziecko zawsze potrzebuje akceptacji, więc stale akceptuj je jako człowieka, niezależnie od jego zachowania.
7. Zapewnij sobie sieć wsparcia w sytuacjach trudnych, miej do kogo zadzwonić i z kim się skonsultować, kiedy czujesz, że sytuacja może Cię przerosnąć.
8. Pamiętaj, aby zawsze zadać sobie pytanie, dla kogo to zachowanie jest trudne i z jakiego powodu.

Pierwszy dzień dziecka w rodzinie zastępczej – jak bezpiecznie przyjmować dzieci do rodziny?

1. Wyjaśnij dziecku aktualną sytuację, uwzględniając jego możliwości poznawcze i stopień rozwoju; wytłumacz mu, dlaczego tu jest, jak długo pozostanie, co się wydarzyło i czy będzie mieć kontakt z krewnymi. Nie bój się mówić „nie wiem”, jeśli nie znasz odpowiedzi na zadane pytania. Zapewnij dziecko, że jeśli tylko pozyskasz nowe informacje, niezwłocznie mu je przekażesz. Nigdy nie kłam, nawet w dobrej wierze.
2. Przedstaw dziecku zasady obowiązujące w rodzinie i w Waszym domu – pokaż dziecku jego pokój/przestrzeń, oprowadź po domu, przedstaw wszystkich domowników (w tym zwierzęta domowe), opowiedz o tym, jak żyjecie, co wspólnie robicie, jak wygląda Wasza codzienność; objaśnij, które miejsca w domu są przestrzeniami prywatnymi członków rodziny, a które mają charakter wspólny.
3. Zauważ dziecko – zapewnij je, że może pytać, o co chce, i zgłaszać swoje potrzeby oraz że masz w sobie gotowość do wysłuchania dziecka, widzisz je i dostrzegasz.
4. Wyjaśnij zasady zwracania się do siebie (wiele dzieci nie wie, czy powinno mówić do Was „proszę pani/pana”, „ciociu/wujku”, „mamo/tato” albo po imieniu) i upewnij dziecko, że może samo wybrać formę, w jakiej chce się do Was zwracać i na jaką Wy macie w sobie gotowość.
5. Pamiętaj o tym, że dziecko może czuć się załęcznione, przerażone, całkowicie samotne i prezentować postawę wrogą. W jego życiu właśnie wydarzyła się rewolucja i trafiło do zupełnie obcych sobie ludzi. Zachowaj życzliwość, wyrozumiałość i szacunek.
6. Obserwuj uważnie dziecko i jego zachowanie w początkach pobytu u Was. Wszystkie niepokojące zachowania, objawy czy ślady na ciele (w przypadku krzywdzenia) niezwłocznie opisz w notatkach raportowych i przekazaj koordynatorowi.

Zachowania niedopuszczalne ze strony rodzica zastępczego

1. Nigdy nie stosuj żadnej formy przemocy wobec dziecka.
2. Nie stosuj kar izolacyjnych („karny język”, odsyłanie do pokoju, zamykanie dziecka w samotności).
3. Nie przekraczaj granic kontaktu fizycznego: nie przytulaj, nie dotykaj, nie całuj, jeśli dziecko mówi „nie” lub okazuje dyskomfort z tym związany.
4. Nie wolno Ci częstować dziecka alkoholem ani żadnymi substancjami psychoaktywnymi (innymi niż leki przepisane dziecku przez lekarza).
5. Nie wolno Ci wprowadzać się w stan nietrzeźwości przy użyciu dowolnej substancji w obecności dziecka lub kiedy masz je pod opieką. Nawet w przypadku szczególnych okazji i świąt (np. sylwester, uroczystości jubileuszowe) zawsze jedno z rodziców zastępczych powinno zachować pełną trzeźwość, zaś drugiemu nie wolno doprowadzić się do stanu upojenia/nietrzeźwości.
6. Nie wolno Ci nawiązywać z dzieckiem relacji o charakterze romantycznym ani seksualnym.
7. Nigdy nie rozmawiaj na forum publicznym z osobami nieuprawnionymi na temat historii dziecka, nie opowiadaj o wrażliwych szczegółach i krzywdzie, której doświadczyło. Uprzedź inne dzieci w rodzinie, że ta zasada obowiązuje wszystkich jej członków.

Zasady w naszej rodzinie

Zasady w naszej rodzinie powinny być zawsze tworzone przy udziale dzieci. Istotne jest też, aby w procesie formułowania zasad brali udział albo rodzice zastępczy tych dzieci, albo – w ostateczności – osoby trzecie, przy których dzieci czują się swobodnie i które znają historię każdego z nich.

W klasycznych *Zasadach bezpiecznych relacji dziecko-dziecko* dużo uwagi poświęca się informowaniu dzieci o możliwościach szukania pomocy i interwencji, w tym omawia się z nimi warsztatowo, czym jest przemoc i jakie są jej rodzaje. W przypadku dzieci wywodzących się z „trudnych miejsc” jest to wyjątkowo delikatne zagadnienie, którego warsztatowe omawianie niesie ze sobą ryzyko wywołania u dzieci niepokoju, uczucia dyskomfortu, a nawet uruchomienia traum. Niektóre dzieci nie są pewne, czy rozmawiając o *Zasadach w naszej rodzinie*, odnosimy się do rodziny zastępczej czy do rodziny biologicznej. Inne dzieci mają z kolei wspomnienie interwencyjnego zabezpieczenia poza rodziną, a niemal każde dziecko wychowujące się w rodzinie zastępczej ma za sobą doświadczenie krzywdzenia ze strony osób najbliższych. Z tego powodu *Zasady w naszej rodzinie* domyślnie powinni opracowywać rodzice zastępczy znający dzieci, ich historię i doświadczenia, a także umiejący z dużym prawdopodobieństwem przewidzieć reakcję dziecka i uniknąć nieumyślnego uruchomienia trudnych wspomnień lub traum.

Poniżej zamieszczamy wzór *Zasad w naszej rodzinie*, wypracowany przez grupę dzieci w wieku 9–13 lat z doświadczeniem wychowywania w rodzinach zastępczych. Można ten wzór potraktować jako inspirację przy tworzeniu zasad własnej rodziny.

Zasady w naszej rodzinie

✓ ZAWSZE

- ✓ Pomagamy sobie.
- ✓ Wspieramy się (pocieszamy się, gdy jest nam smutno).
- ✓ Mówimy do siebie z szacunkiem i kłócimy się z szacunkiem.
- ✓ Mamy prawo mówić „nie” rodzeństwu, rodzicom i innym osobom.
- ✓ Szanujemy cudzą własność.
- ✓ Szanujemy cudze zdanie, nawet jeśli sami mamy zupełnie inne.
- ✓ Wyjaśniamy sobie trudne sprawy.
- ✓ Mamy prawo powiedzieć o każdej niepokojącej nas sytuacji lub zdarzeniu naszym rodzicom zastępczym lub pani [wpisać imię i nazwisko koordynatora(-ki)].

✓ Nasi rodzice zastępczy powinni ZAWSZE

- ✓ Kochać nas.
- ✓ Szanować nas.
- ✓ Dbać o nas.
- ✓ Dbać o nasze zdrowie i chodzić z nami do lekarzy.
- ✓ Karmić nas i gotować pyszne obiady.
- ✓ Spędzać z nami czas, na przykład brać nas na wycieczki i grać w gry planszowe.
- ✓ Zawozić nas do szkoły (chyba że wolimy chodzić sami lub jeździć na rowerze).
- ✓ Zaspokajać nasze potrzeby.

✗ NIGDY

- ✗ Nie bijemy się i nie używamy wobec siebie przemocy.
- ✗ Nie wyśmiewamy się z innych.
- ✗ Nie przezywamy się i nie krzywdzimy się słowami.
- ✗ Nie wytykamy sobie błędów, jeśli je naprawiliśmy.
- ✗ Nie straszymy się.
- ✗ Nie prowokujemy się specjalnie i nie robimy do siebie głupich min.

✗ Naszym rodzicom zastępczym NIE WOLNO

- ✗ Bić dzieci.
- ✗ Krzyczeć na nas.
- ✗ Przeklinać.
- ✗ Zostawiać dzieci samych w domu.
- ✗ Udawać, że nas słuchają, choć tak naprawdę wcale nas nie słuchają.

Standard IV.

Respektowanie praw dziecka

Im lepiej dziecko czuje się w Waszej rodzinie oraz im bardziej jest szanowane i zaspokajane są jego potrzeby (jego potrzeby, a nie Wasze wyobrażenia na temat tych potrzeb), tym bardziej jest ono bezpieczne, a wraz z nim Wy jako rodzina, jako całość. To jednocześnie nie oznacza, że kochane i szanowane dziecko, którego potrzeby są zaspokojone, na pewno nie mogłoby złożyć na Was skargi. Trzeba pamiętać, że opiekujecie się dziećmi, z których większość ma doświadczenie złożonej traumy. Ta trauma często działa w niezrozumiały dla dorosłych sposób – np. powoduje, że dziecko na bliskość i przynależność do rodziny zastępczej reaguje złością, wrogością i niechęcią, co może wydawać się paradoksalne w obliczu faktu, że czuje się w niej zaopiekowane i bezpieczne. Jednak im silniejszy jest fundament szacunku, tym łatwiej pokonać kryzys, bo istnieją wspólne wartości, do których dziecko i rodzice mogą się odwołać. A co ważniejsze – wtedy obu stronom na tym zależy. Poniżej znajdziecie cztery podstawowe zasady składające się na poszanowanie praw dziecka w rodzinie zastępczej.

1. Nie wchodź w rolę rzecznika dziecka tam, gdzie dziecko może i chce użyć głosu

Jednym z praw dziecka jest prawo do wyrażania własnej opinii w sprawach go dotyczących. Obowiązująca w Polsce ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej z 9 czerwca 2011 r. nie przewiduje udziału dziecka w zespole ds. okresowej oceny sytuacji dziecka, ale to nie oznacza, że dzieci powinny być wyłączone z ustaleń bezpośrednio ich dotyczących. Przed pójściem na zebranie zespołu możecie i powinniście:

- powiedzieć dziecku, że odbędzie się spotkanie zespołu;
- wyjaśnić, czym jest zespół i po co się zbiera;

- powiedzieć, kto będzie brać udział w spotkaniu zespołu;
- zapytać, czy dziecko chciałoby coś przekazać jego członkom.

Jeśli dziecko wyrazi taką wolę, zachęćcie je do napisania kilku słów lub narysowania tego, co chciałoby od siebie powiedzieć członkom zespołu. Jeśli nie chce, przekazacie na spotkaniu zespołu, że spytałyście je o to i nie miało nic do przekazania. Dbajcie, aby dziecko miało swoją podmiotowość i by była to podmiotowość brana pod uwagę przez wszystkich w zespole.

Dlaczego warto włączać głos dziecka w posiedzenie zespołu?

- **Bo dziecko ma do tego prawo wynikające z Konwencji o prawach dziecka.**
- **Bo warto dbać o to, aby zespół nie zapominał, że spotyka się właśnie w celu zadbania o dobro dziecka i to jego głos/interes/osoba jest faktycznym bohaterem zespołu.**
- **Bo im lepiej dziecko rozumie swoją sytuację, tym łatwiej mu się pogodzić z jej ograniczeniami i wykorzystać szanse – a to z kolei oznacza, że Wasza współpraca z dzieckiem będzie układać się lepiej. Im dokładniej dzieci rozumieją własną sytuację, tym bezpieczniejsze się stają, a Wy wraz z nimi.**

Dzieciom przysługuje też prawo do wysłuchania przez sąd w sprawach bezpośrednio ich dotyczących, zgodnie z art. 216¹ *Kodeksu postępowania cywilnego*:

Art. 216¹

§ 1. Sąd w sprawach dotyczących osoby małoletniego dziecka wysłucha je, jeżeli jego rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości na to pozwala. Jeżeli przed sądem dziecko odmawia udziału w wysłuchaniu, sąd odstępuje od tej czynności.

§ 2. Sąd stosownie do okoliczności, rozwoju umysłowego, stanu zdrowia i stopnia dojrzałości dziecka uwzględni jego zdanie i rozsądne życzenia.

Wysłuchanie dziecka odbywa się na posiedzeniu niejawnym, w specjalnie dostosowanym pomieszczeniu w sądzie lub poza sądem, jeśli wymaga tego dobro dziecka. W wysłuchaniu bierze udział wyłącznie sędzia, przy czym może w nim uczestniczyć także psycholog. Takiego wysłuchania nie rejestruje się ani dźwiękowo ani wizualnie (nie można go nagrywać w żadnej postaci). Sporządzana jest jedynie notatka urzędowa.

Dlaczego (i kiedy) warto skorzystać z prawa dziecka do bycia wysłuchanym?

- Ponieważ dziecko ma do tego prawo wynikające z polskich przepisów.
- Ponieważ może być to dla dziecka okazja do przedstawienia sędziemu lub sędzi własnej perspektywy i opinii, a także przekonania się, że jego głos jest słuchany przez dorosłych.
- Warto pamiętać o tej możliwości, jeśli dziecko wyraża pragnienie „porozmawiania z sądem”.

2. Nie zakładaj – spytaj

Pytaj, czy możesz wejść do pokoju dziecka, ale też o to, czy chce się ono spotkać z mamą/tatą. Upewnij się, że możesz je przytulić lub usiąść obok. Dowiedz się, czy chciałoby zostać wysłuchane przez sąd lub przekazać opinię sędziemu za Twoim pośrednictwem (w formie pisemnej lub rysunkowej). Respektuj odpowiedź dziecka. Udowadniaj mu, że jego głos ma znaczenie i jest przez Ciebie słyszany oraz słuchany.

3. Bądź uczciwy i wiarygodny

Nie składaj obietnic, z których możesz się nie wywiązać, bo dotyczą spraw będących poza Twoim wpływem (np. „Na pewno wrócisz do mamy, obiecuję”, „Znajdziemy ci nowych rodziców adopcyjnych”). Jeśli nie możesz zaspokoić oczekiwań dziecka – porozmawiaj i wyjaśnij, z jakiego powodu. Przyjmij rozczarowanie dziecka.

Zdrada zaufania boli zawsze, ale w przypadku dzieci z „trudnych miejsc” niewywiązywanie się przez dorosłych z obietnic potwierdza tylko to, co dzieci zabezpieczone poza rodzinami pochodzenia wiedzą już dobrze – dorosłym nie można ufać. Utrwalenie w dziecku tego przekonania jest porażką w procesie zdrowienia dziecka i porażką systemu. Lepiej mówić „nie wiem” niż dać dziecku bezpodstawną nadzieję. Możesz jednak wyjaśnić, z jakiego powodu czegoś nie wiesz i poszukać łączności z dzieckiem we wspólnym przeżywaniu trudnych emocji.

4. Szanuj więzi dziecka z jego bliskimi

Zgodnie z Kodeksem rodzinnym i opiekuńczym „niezależnie od władzy rodzicielskiej rodzice oraz ich dziecko mają prawo i obowiązek utrzymywania ze sobą kontaktów” (Rozdział II. Stosunki między rodzicami a dziećmi, oddział 3. Kontakty z dzieckiem, art. 113 § 1). To prawo i obowiązek nie są bezwzględne: kontakty rodziny pochodzenia z dzieckiem mogą zostać ograniczone lub wstrzymane, jeśli ich utrzymywanie zagraża dobru dziecka lub je narusza (art. 113³ k.r. i o.).

Intencją wdrażania standardów ochrony dzieci jest jednak skupienie się na dziecku: jego ochronie, jego prawach i jego podmiotowości. Dla rodziców zastępczych oznacza to, że priorytetem w obszarze kontaktów są potrzeby oraz bezpieczeństwo dziecka. Dlatego:

- Dbaj o podtrzymywanie kontaktów między dzieckiem i najbliższymi mu osobami, jeśli nie zagraża to dziecku.

-
- Pamiętaj o elastyczności – czasem bezpośrednio spotkanie nie jest możliwe, ale możliwa jest rozmowa telefoniczna lub połączenie przy użyciu kamery. Czasem też warto pomyśleć o zmianie miejsca, terminu lub godziny spotkania dziecka i rodziców, jeśli w ten sposób umożliwisz realizację tego spotkania i zaspokoisz potrzebę dziecka.
 - Jeżeli cokolwiek w realizacji kontaktów dziecka z rodzicami biologicznymi zaniepokoiło Cię (lub przeciwnie – masz do przekazania pozytywne słowa np. o potrzebie zwiększenia częstotliwości spotkań lub zmianie ich formy), sporządź notatkę raportową i przekaż ją koordynatorowi.

Standard V.

Skrupulatnie prowadzona dokumentacja

Prawidłowo prowadzona i kompletna dokumentacja uwiarygadnia rodziców zastępczych i dokumentuje wszystkie wydarzenia, które bez kontekstu formalnego mogłyby być podstawą do podejrzeń. Świadczy też o przejrzystości funkcjonowania rodziny zastępczej, jej skrupulatności i poważnym podejściu do powierzonego zadania. Jej praktyczne znaczenie ujawnia się szczególnie wówczas, gdy ubiegamy się o powierzenie nam opieki prawnej nad dzieckiem, dołączamy do postępowania jako strona lub zeznajemy w sądzie. Rzetelna dokumentacja zawsze podnosi wiarygodność rodziny zastępczej w oczach organizatora i sądu rodzinnego, a także wszystkich innych instytucji, z którymi rodzice zastępczy współpracują (szkoła, szpital, organizacje pozarządowe). Gromadzoną dokumentację dziecka warto podzielić na co najmniej cztery teczki, które będą regularnie przeglądane, uzupełniane i przechowywane w ustalonym miejscu w domu. Nie powinno być to miejsce dostępne dla osób postronnych ani dla dzieci.

- **Zdrowie.** W tej teczce powinny się znaleźć wszystkie epikryzy, skierowania do specjalistów, zaświadczenia, diagnozy, rozpiski przyjmowanych leków (warto mieć w teczce osobny zeszyt, w którym zapisujemy wszystkie przyjmowane przez dziecko leki – dotyczy to nie tylko leków stałych, ale także antybiotyków i medykamentów zażywanych podczas choroby). Pamiętaj o wykonywaniu kopii/ksero poszczególnych dokumentów. W teczce powinna się też znaleźć książeczka zdrowia dziecka.

Ważne: Należy pilnować uzupełniania wpisów w książeczce i zadbać o podpisywanie ich przez lekarzy, szczególnie gdy dotyczą siniaków, obrażeń, chorób dermatologicznych i przenoszonych drogą płciową.

- **Prawo.** W tej teczce powinno się znaleźć postanowienie o umieszczeniu dziecka w rodzinie zastępczej, a także wezwania z sądu, opinia Opiniodawczych Zespołów Sądowych Specjalistów OZSS (jeśli dotyczy), zaświadczenia – a więc wszystko, co wiąże się z postępowaniem rodzinnym, karnym lub innym, a dotyczy dziecka i jego rodziny biologicznej albo zastępczej. Teczka prawna powinna zawierać komplet dokumentów, które pozwolą w każdej chwili odtworzyć historię postępowania. Pamiętaj o wykonywaniu kopii/ksero dokumentów.

Ważne: Przy okazywaniu postanowienia o umieszczeniu dziecka w rodzinie zastępczej, np. w przychodni, należy zaznaczyć wszystkie dane identyfikujące rodzinę biologiczną dziecka i opis sytuacji dziecka przed umieszczeniem. Nie musisz wyrażać zgody na to, aby instytucje inne niż sąd i Organizator miały wgląd we wrażliwe informacje dotyczące dziecka (przemoc, zaniedbanie itd.).

- **Terapie.** Do tej teczki powinny trafić diagnozy psychologiczne, zaświadczenia, zalecenia, skierowania na WWR (wczesne wspomaganie rozwoju), opinie od psychologów, terapeutów, specjalistów traumy itd. Zamieszczamy tu wszystko, co dotyczy procesu terapeutycznego i procesu objęcia dziecka opieką specjalistyczną inną niż medyczna. Należy zadbać o to, aby każdy dokument był podpisany. Pamiętaj o robieniu kopii/ksero.

Ważne: Warto pamiętać, że możesz prosić specjalistów o opinie i zaświadczenia, na przykład na okoliczność prawidłowego sprawowania przez Ciebie opieki nad dzieckiem, więzi z dzieckiem, trudności dziecka itd.

- **Kwalifikacje rodziców zastępczych.** Do tej teczki powinny trafić opinie, oceny organizatora, zaświadczenia ukończonych szkoleń, kursów itd. Wszystko, co dokumentuje Twoje kompetencje i rozwój.

Standard VI.

Bezpieczna przestrzeń

Przestrzeń domowa w rodzinie zastępczej jest zagadnieniem, któremu należy się szczególna uwaga, i jest to kolejna z wielu różnic między rodziną zastępczą a każdym innym miejscem zobowiązanym do wdrożenia standardów ochrony dzieci, w którym dziecko przebywa przez kilka godzin dziennie (np. przedszkole, szkoła), incydentalnie (np. przychodnia) lub całodobowo (np. szpital, sanatorium, placówka opiekuńczo-wychowawcza). W przypadku rodziny spędzamy ze sobą czas właściwie 24 godziny na dobę, zawsze w towarzystwie tych samych osób, bez dyżurów, ale też bez innych pracowników i ścisłych procedur. Dlatego warto przyjrzeć się przestrzeni w rodzinie uważnie i przyjąć pewne zasady, których celem jest minimalizowanie potencjalnych zagrożeń lub trudnych sytuacji związanych z dziećmi.

Poniżej przedstawiamy 10 najczęstszych wyzwań, z jakimi zmagają się rodzice zastępczy chcący stworzyć bezpieczną przestrzeń dla dzieci. Zagadnienia te zostały opracowane na podstawie rozmów z rodzicami zastępczymi i dziećmi wychowującymi się w ich rodzinach. **Rozdział powstał we współpracy z IKEA Retail w Polsce, w oparciu o wiedzę i doświadczenia projektantów i ekspertów w kwestii życia w domu.**

Publikacja powstała w ramach programu „Razem w trosce o dom. A place called home” finansowanego przez IKEA.

Wyzwanie #1

Sypialnia: Sen

Fot. Materiały prasowe IKEA

Nocą się śpi, ale czy dla wszystkich sen oznacza to samo? Reguły dotyczące sypialni omów z dzieckiem zaraz po jego przybyciu do rodziny. Nie zakładaj, że dziecko się ich nauczy „intuicyjnie” lub „z praktyki”. Rozmawiaj z dzieckiem. Ideałem jest, aby każde dziecko starsze niż trzyletnie miało własną sypialnię. Bywa to jednak czasem niemożliwe z powodów lokalowych. W takich wypadkach warto umieścić dzieci jednej płci i w zbliżonym wieku w jednej sypialni lub ulokować rodzeństwa jednej płci w jednej sypialni. Z czasem, kiedy zżyją się już z rodziną i nabiorą zaufania, dzieci mogą poprosić o roszadę.

Bywa, że dzieci w nocy ponownie przeżywają swoje lęki, boją się „potworów w szafie” czy pod łóżkiem. Nie chcą zasypiać w ciemności albo same w pokoju, wiemy jednak, że kwestia odpowiedniego oświetlenia, tak jak komfortowe łóżko, są kluczowymi czynnikami dobrego snu. Czy możemy im pomóc spać jeszcze lepiej?

Rozwiązanie IKEA

Sen jest niezwykle ważny w życiu dziecka – to czas odpoczynku i regeneracji, ale też czas na marzenia i pobudzanie wyobraźni. Odpowiednie łóżko powinno wspierać komfortowy wypoczynek oraz zdrową pozycję w trakcie snu. Warto postawić na meble, które będą rosły wraz z dzieckiem. Na rynku dostępne są łóżka z regulacją długości. Takie o długości 130 cm

będzie idealnym miejscem do spania dla dziecka, które właśnie wyrosło z łóżeczka ze szczebelkami. Kiedy dziecko podrośnie, nie musi rozstawać się z ulubionym meblem – wystarczy wydłużyć ramę do 165 cm za pomocą prostej regulacji. Zanim się obejrzyysz, miną kolejne lata – łóżko o długości 200 cm może służyć aż do 13 roku życia, a nawet dłużej.

Fot. Materiały prasowe IKEA

Fot. Materiały prasowe IKEA

Warto też pamiętać, że przytulanka jest jednym z najlepszych przyjaciół dzieci i bardzo pozytywnie wpływa na ich spokojny sen. Miękkie i miłe w dotyku pluszaki zapewniają poczucie bezpieczeństwa i sprzyjają szybszemu zasypianiu, a niektóre dzieci nie rozstają się z nimi nawet przez chwilę.

Lampka nocna dla dzieci daje im poczucie bezpieczeństwa w nocy. Co więcej, ułatwi opiekunom dotarcie do płaczącego malucha. Lampki z regulacją światła pozwalają maksymalnie przyciemnić moc świecenia, gdy dziecko zaśnie, i tym samym ułatwić mu zapadnięcie w głęboki sen. Chcąc ograniczyć koszty energii, możesz wybrać żarówki bądź lampki LED – ich pobór prądu, nawet przez całą noc, jest mniejszy od energooszczędnych żarówek dostępnych na rynku. Jeśli wiesz, że dziecko/dzieci lubią zasypiać przy włączonym świetle – zostaw je zapalone, ale uwzględnij także potrzeby tych osób, które śpią obok. Wybieraj dziecięce lampki LED – bezpieczne, bez widocznej żarówki. Warto zabezpieczyć kable przed dostępem małych rączek, a jeśli nie chcesz, aby lampka świeciła przez całą noc, można ją podłączyć do czasowego wyłącznika. Jeśli obawiasz się, że dzieci mogą się w nocy się obudzić, zainwestuj w elektryczną nianię i miej ją pod ręką. Nie ignoruj strachu dziecka.

Sypialnia: Potrzeba prywatności

Fot. Materiały prasowe IKEA

Fot. Materiały prasowe IKEA

Chyba nikt nie musi nam tłumaczyć, jak ważną rolę odgrywa spędzenie czasu z samym/samą sobą. Potrzeba prywatności jest nie mniej ważna niż potrzeba jedzenia, snu czy bezpieczeństwa.

Wokół sypialni (jeśli dziecko ma samodzielny pokój) warto budować reguły: nikt nie może wejść do twojej przestrzeni bez twojej zgody (dotyczy to również rodziców zastępczych i wszystkich domowników); każdy musi zapukać; ustalcie reguły utrzymywania porządku w sypialni i umówcie się, w jaki sposób dorośli będzie sprawdzać porządek. Poinformuj dziecko, że jeśli będzie tego wymagać jego bezpieczeństwo lub obowiązujące prawo, będziesz musiał/a do tej przestrzeni wejść nawet mimo jego sprzeciwu, ale wtedy je o tym poinformujesz. Wyjaśnij, dlaczego będziesz musiał/a to zrobić, i przyjmij informację zwrotną od dziecka.

Ponadto należy pamiętać o szanowaniu prywatności dzieci, nawet jeśli w jednym pokoju mieszka ich więcej. Oznacza to, że mimo wspólnego pokoju każde z nich powinno mieć w nim własną przestrzeń, mieć możliwość ubierania się i rozbierania w prywatności, a łóżko co do zasady nie powinno być dzielone.

W dużych domach łatwiej stworzyć przestrzenie, które będą dawały poczucie intymności, ale nie każdy ma przestronne kilkupokojowe mieszkanie. Pytanie: jak zapewnić sobie i innym strefy prywatne?

Rozwiązanie IKEA

Zacznij urządzenie pomieszczeń z myślą o indywidualnych potrzebach poszczególnych osób, wydziel strefy za pomocą: zasłon, regałów, kwiatów na stojakach, baldachimów czy ścianek wygłuszających, a także zadbaj o „wolną” przestrzeń na podłodze, która idealnie sprawdzi się jako strefa zabawy. Podczas gier wykorzystuj przedmioty, które zapewnią dziecku/dzieciom odizolowanie się od otoczenia – buduj namioty z koca i krzesel, tipi z patyków i prześcieradła, itp. Nie zapomnij, że starsze dzieci potrzebują więcej czasu spędzić w łazience, gdzie mogą się zamknąć, a młodsze lubią bawić się w chowanego w krytych, trudno dostępnych miejscach lub z wykorzystaniem nietuzinkowych mebli.

Każdy członek rodziny musi mieć zapewnione miejsce na przechowywanie rzeczy niedostępnych dla nikogo innego. Zadbaj więc o szafkę, półkę, schowek lub kontenerek na rzeczy osobiste.

Sypialnia: Przechowywanie przedmiotów osobistych dzieci

Fot. Materiały prasowe IKEA

Fot. Materiały prasowe IKEA

Prywatność i posiadanie dla większości z nas jest czymś ważnym. Mamy przedmioty, które otaczamy szczególną troską ze względu na pamięć osób, miejsc czy wydarzeń. Czy możemy zatem sprawić, by w domu, gdzie każda osoba jest inna, każda ma inne wspomnienia i inne przedmioty, były one bezpiecznie chronione i były dostępne tylko wtedy, gdy chcemy je pokazać innym?

Rozwiązanie IKEA

Na początku musisz poznać potrzeby dziecka, a także historię przedmiotów, które z jakiegoś powodu są dla niego ważne. Jeśli przedmiot jest mały, czasem wystarczy umieścić go w szufladzie biurka, stolika nocnego, komódki czy kontenerka. Jeśli jednak przedmiot jest duży, może pojawić się problem z miejscem. Wykorzystaj wtedy duże powierzchnie pod łóżkiem, na szafie, na regale. W takiej sytuacji polecamy uważnie wybór mebli modułowych – na rynku jest wiele praktycznych i ciekawych szafek, która można ze sobą łączyć w dowolnej kombinacji i w łatwy sposób dostosować do zmieniających się wraz z wiekiem potrzeb dziecka. Poprzez dobór drzwi, koszy, przegród i innych elementów możesz stworzyć rozwiązanie do przechowywania na każdą potrzebę. Młodszym dzieciom zrób piktogramy, rysunki, żeby wiedziały, co i gdzie chować. Takie oznakowanie pomoże także utrzymać porządek w domu.

Przykład aranżacji wnętrza zrealizowany w ramach programu IKEA „Razem w trosce o dom”

Domownicy chcieli stworzyć przyjazną przestrzeń dla najmłodszych z kąciem do malowania i do przechowywania zabawek.

Fot. Materiały prasowe IKEA

Fot. Materiały prasowe IKEA

Wyzwanie #4

Kuchnia

Fot. Materiały prasowe IKEA

Fot. Materiały prasowe IKEA

Im mniejsza kuchnia, tym większe wyzwania. To przestrzeń, która służy nie tylko przygotowywaniu posiłków, ale również często pełni funkcję jadalni. Kuchnia jest też miejscem, gdzie dziecko uczy się samodzielności – jak zrobić sobie kanapkę, upiec pierwsze ciasto, czy podgrzać obiad.

Rozwiązanie IKEA

Zabudowa w małej kuchni powinna zawierać jak najwięcej szafek wiszących, najlepiej pod sam sufit, aby dobrze wykorzystać przestrzeń i móc pomieścić wszystkie naczynia. Nie zapomnij, żeby nawet małe dzieci mogły dosięgnąć blatu – zapewnij im stołek/podium i ucz je w ten sposób samodzielności. Wszystkie rzeczy niebezpieczne – chemię, noże i inne ostre narzędzia trzymaj poza zasięgiem albo w zamykanych szafkach i szufladach. Dla bezpieczeństwa, planując nową kuchnię, pomyśl o umieszczeniu piekarnika wyżej lub kup taki z bezpieczną szybą. Nie planuj szafki z rzędem szuflad obok płyty – zwłaszcza gazowej – to doskonała drabina dla najbardziej dociekliwych maluchów. Rzeczy dzieci chowaj w niższych szafkach, wtedy mogą pomóc nakryć do stołu, zrobić sobie samodzielnie prosty posiłek czy zabrać owoce na przekąskę. Dla dzieci na specjalnej diecie (np. wegetariańskiej czy bezglutenowej) wydziel osobną półkę lub szafkę – żeby czuły się ważne. Produkty, które chcesz ograniczyć w diecie dziecka, warto przechowywać w zamykanej szafce, w spiżarni lub na wyższych półkach, aby zminimalizować ryzyko podjadania między posiłkami. Co więcej, dobrym pomysłem jest zrobienie harmonogramu – kto i kiedy sprząta, kto kiedy gotuje, wychodzi do szkoły lub na inne zajęcia. Wspólne gotowanie może być zabawą – wystarczą chęci i pomysł.

Przykład aranżacji wnętrza zrealizowany w ramach programu IKEA „Razem w trosce o dom”

W tej przestrzeni kluczowym wyzwaniem było dostosowanie kuchni do potrzeb osób poruszających się na wózku.

Fot. Materiały prasowe IKEA

Fot. Materiały prasowe IKEA

Wyzwanie #5

Salon: Wspólne spędzanie czasu, zasady i narady

Fot. Materiały prasowe IKEA

Każda rodzina potrzebuje jasnych zasad funkcjonowania. Rodzina zastępcza musi znaleźć wspólny język i potrzebuje miejsca, gdzie może podejmować kluczowe decyzje. Z reguły mamy w domu dwa miejsca, gdzie możliwe jest zebranie wszystkich domowników i przedyskutowanie zasad – salon oraz jadalnię. Warto pamiętać, że dla wielu dzieci ważne jest posiadanie stałego miejsca: własnego krzesła czy własnego miejsca przy stole, którym nie będą się musiały dzielić z dołączającymi do rodziny dziećmi. Przyjęcie tej zasady pozwoli też uniknąć w przyszłości konfliktów rozgrywających się wokół wspólnego stołu.

Rozwiązanie IKEA

We wspólnej przestrzeni dziennej kluczowe są duża sofa bądź sofa z fotelem lub poduszkami na podłodze. Dzięki temu każdy domownik i każda domowniczka poczuje, że ma swoje miejsce do siedzenia. Duży stół sprawdzi się również jako miejsce do rodzinnych obiadów, narad, robienia notatek lub odrabiania lekcji – warto uzupełnić przestrzeń dzienną o tablicę i zadbać o miejsce na materiały piśmiennicze. Stoliki kawowe czy wózki sprawdzą się jako miejsce na odkładanie szklanek, napojów czy przekąsek, a właściwie dobrane oświetlenie umożliwi domownikom dobrą widoczność oraz pomoże zbudować pożądany nastrój.

Wyzwanie #6

Łazienka

Fot. Materiały prasowe IKEA

Fot. Materiały prasowe IKEA

Chociaż higiena wydaje się być dla wielu oczywistą częścią dnia, dla jednych dzieci może być źródłem strachu, dla niektórych czymś nowym, dla jeszcze innych złym wspomnieniem. Niezależnie od tego, jej nauka w życiu dziecka to ważna sprawa.

Dzieci trafiają do rodzin zastępczych w różnym stanie higienicznym. Mają różny poziom umiejętności, czasem dziewięciolatek nigdy nie korzystał z kabiny prysznicowej, a siedmiolatka nie wie, do czego służy szczoteczka do zębów. To moment szczególnej wrażliwości i czujności: jako troskliwi opiekunowie chcielibyście jak najszybciej wykąpać dziecko i przebrać w czyste ubrania. Jako odpowiedzialni opiekunowie musicie pamiętać o trzech kwestiach:

- Na razie niemal się nie znacie i nie wiecie nic o doświadczeniach dziecka, na przykład o tym, czy nie doświadczyło krzywdzenia seksualnego. Ani tego, co krewni powiedzieli mu o rodzinach zastępczych.
- W łazience macie do czynienia z ciałem, nagością i szczególną bezbronnością. Dlatego złotą zasadą bezpieczeństwa jest to, że na ile to możliwe, zapewniamy dziecku zawsze prywatność, ograniczamy swoje interwencje higieniczne do minimum i jak najszybciej dążymy do osiągnięcia przez dziecko samodzielności w korzystaniu z toalety (jeśli już z niej korzysta) i w myciu ciała.

- Niedopuszczalne jest, aby w rutynie higienicznej dzieci uczestniczyły osoby trzecie – jeśli wydarzy się taka losowa sytuacja (np. spieszcie się do wyjścia, prosicie przyjaciółkę o przewinięcie dziecka), zawsze zostawcie otwarte drzwi do łazienki/pokoju.

Rozwiązanie IKEA

Zabawki i akcesoria do kąpiel dla dzieci z pewnością pomogą przetrwać pierwsze lody. Jeśli umywalka czy prysznic są niedostępne z powodu swojej wysokości – zainwestuj w podest, dzięki któremu dzieci ich dosięgną i odzyskają samodzielność. Przeznacz miejsce w niskich szafkach i szufladach na środki higieniczne i akcesoria tylko dla dzieci. Leki, kosmetyki, środki czystości i inne toksyczne substancje w łazience trzymaj wysoko, najlepiej poza ich zasięgiem.

Jeśli w mieszkaniu znajduje się tylko wanna, warto zainwestować w matę do wanny – dzięki niej jesteśmy w stanie zminimalizować ryzyko poślizgnięcia. Podczas kąpieli należy zwrócić uwagę również na odpowiednią temperaturę wody – powinna być ona w granicach temperatury ciała lub niższa – niemowlęta mają cienką, wrażliwą skórę, którą łatwo jest oparzyć. Dla osób mierzących się z dużym poborem wody, polecamy zainstalowanie kranów, deszczownic czy dysz oszczędzających ich zużycie. Warto pomyśleć o różnych kolorowych ręcznikach – tak aby każde dziecko miało coś swojego. Wózki i pomocniki pomogą szybko uporządkować przestrzeń i będą zawsze pod ręką. Łazienka nie musi sprawiać wrażenia sterylnego szpitalnego wnętrza. Ważne, żeby każdy czuł się w niej dobrze, a wszystkie rzeczy miały swoje miejsce – ręczniki na haczykach, szczoteczki w kubeczkach, zabawki w pojemnikach itd.

Wyzwanie #7

Potrzeba bycia sobą i personalizacja

Fot. Materiały prasowe IKEA

Fot. Materiały prasowe IKEA

Każde dziecko jest inne. Każde ma swoje marzenia, różne pasje, szerokie zainteresowania. Nie tylko własny kąt ma znaczenie, ale także to, by dziecko mogło w nim wyrazić siebie – zarówno poprzez wystrój, jak i możliwość personalizacji najbliższego otoczenia.

Rozwiązanie IKEA

Zapewnij dzieciom niezbędne akcesoria malarskie, piśmiennicze i inne gadżety do zabawy i robótek ręcznych. Dzięki uporządkowaniu ich w pojemnikach bądź pudełkach łatwiej Ci będzie zachować porządek. Bardzo przydatne są pojemne i łatwe do przesuwania z miejsca na miejsce kontenerki i wózki. Zachęcaj dzieciaki i młodzież do wspólnego gotowania, pieczenia, nakrywania do stołu. Pozwól „udekorować” swój kącik w pokoju – swoimi rysunkami, zdjęciami, wyszywkami lub misiami. Jasno ustal zasady, co można, a czego nie wolno dekorować. Dla małej botaniczki czy małego artysty przygotuj wszystko, co może pomóc w rozwinięciu pasji – wcale nie muszą to być drogie rzeczy. Postaraj się zachęcić do współdzielenia pasji więcej dzieci, zachęcaj do próbowania, włączania i naśladowania. Nie martw się, że podczas zabawy coś się zniszczy lub pobrudzi – jeśli tak się stanie, wykorzystaj zaangażowanie dzieci w zmianę „zwykłych” mebli czy dodatków w ich własne dzieła sztuki.

Wyzwanie #8

Hobby i zabawa

Fot. Materiały prasowe IKEA

Fot. Materiały prasowe IKEA

Dzieci uczą się poprzez zabawę i naśladownictwo. Zanim jednak dziecko odkryje swój prawdziwy talent, swoje hobby, potrzebuje „wszystkiego skosztować”, poznać swoje możliwości, dać sobie szansę na rozwój. W małych domach organizacja rzeczy i zabawek bywa w tej sytuacji sporym wyzwaniem.

Rozwiązanie IKEA

Zabawki i akcesoria dobrze jest przechowywać w półprzezroczystych lub opisanych czy oklejonych pudełkach – dzięki temu dzieci będą wiedziały, gdzie szukać danej rzeczy. Hobby malarskie jest najczęściej spotykane pośród młodych adeptów sztuki, dlatego warto zabezpieczyć meble, podłogi czy dywany przed uszkodzeniem, wykorzystując do tego podkłady lub maty. Dzieci aktywne ruchowo potrzebują więcej przestrzeni na środku pokoju – wykorzystaj wysokość ścian, by uwolnić przestrzeń na podłodze, zastosuj mobilne wózki, stoliki pomocnicze. W meblach z szufladami łatwiej zaprowadzić i utrzymać porządek. Gamerka będzie potrzebować nie tylko biurka, ale również wygodnego krzesła, dobrego oświetlenia i organizacji wokół, a „Masterchef” – bezpiecznych przyborów dopasowanych do mniejszych dłoni, naczyń kuchennych czy sprzętów do gotowania wykonanych z odpowiednich materiałów, nietłukących się ani niełamających na ostre kawałki, fartuszków i tym podobnych akcesoriów.

Przykład aranżacji wnętrza zrealizowany w ramach programu IKEA „Razem w trosce o dom”

Rodzina postanowiła przeorganizować i stworzyć na nowo miejsce dla dzieci, w którym te będą mogły się bawić, czytać i relaksować.

Fot. Materiały prasowe IKEA

Fot. Materiały prasowe IKEA

Wyzwanie #9

Potrzeba odreagowania: Domowa przestrzeń bezpieczna dla emocji i nie tylko

Fot. Materiały prasowe IKEA

Fot. Materiały prasowe IKEA

Nagromadzenie różnych emocji bywa powodem do frustracji, lęku, agresji, smutku. Dzieci, jak każdy, potrzebują „wyrzucić” z siebie emocje, z którymi nie potrafią sobie poradzić. Bywa, że rozpira je energia w domu, w szkole, w przedszkolu. Wykorzystaj tę potrzebę w dobrym celu. Ruch jest jednym z najlepszych sposobów na uwolnienie emocji! Z drugiej strony, inne dzieci mogą potrzebować wyciszenia. Poniżej znajdziesz kilka pomysłów, które możesz wykorzystać w domu.

Rozwiązanie IKEA

Zainwestuj w proste sprzęty do zabaw integracyjnych – matę do ćwiczeń, pluszowe piłki czy bramkę/schówek na piłki, planszówki. Jeśli dziecko potrzebuje wyciszenia, zapewnij mu odpowiedni kącik, daj rzeczy wymagające skupienia i koncentracji. Jeśli widzisz, że najlepszą metodą dla nastolatka jest wyciszenie – upewnij się, że ma do tego odpowiednie miejsce, na przykład takie, gdzie może posłuchać swojej ulubionej muzyki.

Czasami jednak trudne emocje, brak poczucia własnej wartości, brak odpowiedzialności za siebie i rzeczy dookoła, a może inny powód sprawiają, że dzieci odczuwają potrzebę niszczenia, demolowania, dewastacji. Choć wolelibyśmy nigdy się z tym nie spotkać, mamy kilka pomysłów, jak sprawić, by takie sytuacje nie wpływały na nas samych.

Rozwiązanie IKEA

Wybierając meble, dobrze zwrócić uwagę na materiał, z którego są wykonane. Te z litego drewna można ponownie przeszlifować, pomalować, naprawić. Plastikowe pudła łatwiej wyczyścić lub wymienić na nowe, blaty stołów czy biurka łatwiej zabezpieczyć podkładką, niż wymienić. Podłoga, która jest miejscem do malowania i odregowywania, może być przykryta i zabezpieczona podkładką pod krzesło biurowe – wtedy się nie zniszczy.

Przy wyborze sofy, fotela czy krzesła warto postawić na te, które mają zdejmowane pokrycie – zawsze można je wyprać lub wymienić na inne.

Bezpieczeństwo jest jedną z najważniejszych rzeczy, o których należy pamiętać, urządzać każdą przestrzeń. Wszyscy chcemy żyć w bezpiecznych domach, dlatego zwracamy uwagę na prawidłowe korzystanie z mebli i ich przymocowanie. Zawsze należy wykorzystać mocowania zapobiegające przewróceniu się mebla dołączone do produktu oraz śruby i kołki odpowiednie do danego typu ściany. Nie powinno się stawiać telewizora ani innych ciężkich przedmiotów na komodzie lub innym meblu nieprzeznaczonym specjalnie do tego celu. Ponadto warto pamiętać, aby ciężkie przedmioty umieszczać w najniższych szufladach, oraz nigdy nie pozwalać dzieciom wspinać się lub wieszać na szufladach, drzwiach czy półkach.

Wyzwanie #10

Mieszkanie i wyzwania związane z małą przestrzenią

Fot. Materiały prasowe IKEA

Fot. Materiały prasowe IKEA

Tam, gdzie mieszka więcej osób, wiele z nich często narzeka na brak miejsca do przechowywania. Sprytne schowki, ukryte szuflady, składane i lekkie meble to podstawa dobrze wykorzystanej przestrzeni.

Rozwiązanie IKEA

Myśl nieszablonowo – nie wszystko musi stać na podłodze. Jeśli jest taka możliwość, powieś szafki, a miejsce pod nimi wykorzystaj na przechowywanie w pudłach. Masz wysokie mieszkanie? To prawie tak, jakbyś miał/miała dwa razy więcej powierzchni. Haczyki i wieszaki to najprostszy sposób na organizację – od kurtek, przez torby czy plecaki, po ulubione zabawki w koszykach. Za pomocą zastół lub ażurowych mebli możesz w łatwy sposób wydzielić strefy, co pomoże utrzymać porządek. Rzeczy rzadko używane warto przechowywać ponad głową – na półkach, w zamykanych szafkach, w pawlaczach. Składane meble pozwolą szybko odzyskać wolną przestrzeń, kiedy nie są potrzebne.

Standard VII.

Domowe „zasady ekranowe”

Zasady bezpiecznego korzystania z Internetu są integralną częścią standardów ochrony małoletnich. Rodzina zastępcza nie jest jednak placówką „z dostępem do sieci wi-fi”, do której dzieci mogłyby podłączyć urządzenia elektroniczne, a nad ich bezpieczeństwem czuwałby wyznaczony administrator. Dlatego proponujemy dziesięć domowych zasad dotyczących korzystania z urządzeń ekranowych, które pomogą Wam wspólnie z dziećmi zastanowić się nad tym, jak chronić ich bezpieczeństwo w Internecie i jak kontrolować aktywność ekranów w domu. W domowych „zasadach ekranowych” istotne jest, aby obowiązywały one zarówno dzieci, jak i dorosłych. Pamiętajcie, że to dorośli modelują zachowania dzieci!

1. Ustalcie wspólnie limity dotyczące korzystania z urządzeń ekranowych w zależności od wieku dziecka i jego sytuacji. Włączcie dzieci w te ustalenia i sami ich przestrzegajcie w odniesieniu do siebie. Dzieci młodsze niż dwuletnie nie powinny mieć dostępu do żadnych urządzeń elektronicznych. Spiszcie te ustalenia i modyfikujcie je wraz z wiekiem dzieci.
2. W przypadku dzieci młodszych niż dziesięcioletnie korzystajcie z aplikacji kontroli rodzicielskiej (np. FamilyLink, mOchrona), aby móc monitorować, ile czasu dzieci spędzają przed ekranami, a także w celu blokowania niebezpiecznych treści.
3. Na godzinę przed snem wyłączajcie ekrany. Światło smartfonów utrudnia zasypianie i pogarsza jakość snu. Wprowadźcie zasadę, że smartfony nie śpią z dziećmi.
4. Ustalcie listę aktywności rodzinnych, w trakcie których wszyscy członkowie rodziny nie korzystają z urządzeń ekranowych, np. posiłki, granie w gry planszowe czy spacer. Pozwólcie dzieciom egzekwować tę zasadę również wtedy, gdy któryś z dorosłych się zapomni.

-
5. Wprowadźcie zasadę „zero ekranów podczas przemieszczania się” – nie korzystajcie ze smartfonów w czasie jazdy na rowerze, prowadzenia samochodu lub spaceru.
 6. Wyznaczcie w domu jedno miejsce, w którym ładujecie i do którego odkładacie urządzenia elektroniczne. Łatwiej jest kontrolować czas spędzany przed ekranami, jeśli wcześniej wyrobimy w dzieciach nawyk odkładania telefonu i nie stanie się on ich „drugą skórą”.
 7. Jasno wyznaczcie oficjalny czas bez ekranów, np. „godzina aktywności sportowej dziennie”, „godzina czytania książek” lub „godzina na opowiadanie sobie, jak minął dzień”. Zadbajcie w tym czasie o żywe, autentyczne relacje między Wami.
 8. Zachęcajcie dzieci do dzielenia się z Wami tym, co je zainteresowało w Internecie: rolkami, wpisami, filmami, profilami. Pytajcie je o szczegóły, okazujcie zaangażowanie, nie krytykujcie i nie nastawiajcie się negatywnie. Dzięki temu będziecie bliżej dzieci i łatwiej dostrzeżecie ewentualne niepokojące sygnały związane z potencjalnymi zagrożeniami w Internecie.
 9. Rozmawiajcie z dziećmi o podstawowych zasadach bezpieczeństwa w Internecie, ale także o możliwych zagrożeniach: cyberprzemocy, wyłudzeniu danych, groomingu, sekstingu. Bądźcie na bieżąco z informacjami udostępnianymi przez NASK (Naukowa i Akademicka Sieć Cyfrowa) i przez poradnię Dziecko w Sieci Fundacji Dajemy Dzieciom Siłę.
 10. Jeśli doszło do skrzywdzenia dziecka w Internecie, postępujcie zgodnie z procedurą przewidzianą na tę okoliczność, opisaną w rozdziale VIII (*Interwencje*).

Standard VIII.

Interwencje

Wielu podopiecznych trafiających do rodzin zastępczych to dzieci skrzywdzone. Opisane poniżej trzy procedury interwencyjne realizują zapisy ustawowe, dostosowując je do specyfiki rodzinnej pieczy zastępczej i możliwości działań dostępnych rodzicom zastępczym.

Co zrobić, kiedy podejrzewamy, że dziecko doznało krzywdy, lub kiedy wyjawi nam ono, że było lub jest krzywdzone? Zasady ogólne

1. W sytuacji podejrzenia lub ujawnienia krzywdzenia dziecka zawsze należy stworzyć dziecku możliwość wypowiedzenia się i przedstawienia swojego zdania/opinii. Pamiętaj, że może to być dla niego pierwsza i jedyna rozmowa na ten temat (dziecko może już nie podjąć dalszych prób poszukiwania wsparcia). Szczególnie ważne jest, aby:
 - a. wyrazić swoją troskę poprzez deklarację, że wierzy się dziecku;
 - b. zapewnić dziecko, że dobrze uczyniło, podejmując rozmowę o doznanej krzywdzie;
 - c. wyjaśnić dziecku, że nie jest winne zaistniałej sytuacji;
 - d. jednoznacznie negatywnie ocenić każdą formę przemocy, dając wyraźny sygnał, że jest ona niedopuszczalna i należy jej zapobiegać lub powstrzymać ją;
 - e. należy we właściwy sposób poinformować dziecko, że tą sprawą zajmą się inne odpowiednie osoby, w tym udzielić mu informacji, że podjęte zostaną działania zapewniające mu bezpieczeństwo i że nie jest winne temu, co się stało.
2. Rodzic zastępczy powinien dokonać wstępnej oceny zdarzenia, uwzględniając to, kto jest potencjalnym sprawcą krzywdzenia oraz jaki jest jego rodzaj (przestępstwo, czyn karalny,

przemoc domowa, inne zagrożenie dobra dziecka), po czym niezwłocznie sporządzić notatkę raportową i wysłać ją w trybie pilnym koordynatorowi.

3. W zależności od kwalifikacji zdarzenia rodzic zastępczy lub koordynator podejmują kroki opisane niżej.

Podejrzenie krzywdzenia ze strony osób bliskich (rodziny biologicznej) – procedura postępowania

1. W przypadku podejrzenia popełnienia przestępstwa na szkodę dziecka przez osoby mu bliskie – rodzic zastępczy lub koordynator powiadamiają policję lub prokuraturę.
2. W przypadku podejrzenia występowania przemocy domowej ze strony osoby dorosłej – rodzic zastępczy informuje koordynatora, koordynator powiadamia miejscowy ośrodek pomocy społecznej lub policję w celu wszczęcia procedury „Niebieskie Karty”.
3. W przypadku, gdy dziecko doznawało lub nadal doznaje przemocy ze strony dziecka – członka rodziny (rodzeństwo, dalsza rodzina, np. w sytuacji odwiedzin w domu rodziny pochodzenia), rodzic zastępczy informuje koordynatora, koordynator powiadamia miejscowy ośrodek pomocy społecznej lub policję w celu wszczęcia procedury „Niebieskich Kart” w stosunku do opiekuna, który nie reaguje na krzywdzenie dziecka.
4. Koordynator lub wyznaczona osoba odpowiedzialna za prowadzenie interwencji w ramach standardów ochrony dzieci wdrożonych przez Organizatora rodzinnej pieczy zastępczej niezwłocznie składa do sądu opiekuńczego odpowiednie pismo procesowe dotyczące władzy rodzicielskiej lub kontaktów z dzieckiem, jeśli ich utrzymywanie poważnie zagraża dobru dziecka lub je narusza, i opisuje w piśmie sytuację oraz wykonane do tej pory działania interwencyjne.
5. Jeśli rodzina biologiczna dziecka jest objęta nadzorem kuratora, on również powinien zostać poinformowany o sytuacji.
6. Rodzic zastępczy wspólnie z koordynatorem lub wyznaczoną przez Organizatora rodzinnej pieczy zastępczej osobą odpowiedzialną za udzielenie dziecku wsparcia sporządza plan pomocy krzywdzonemu dziecku.
7. Jeżeli sprawa dotyczy podejrzenia zaniedbywania dziecka przez rodzica biologicznego, który w trakcie spotkania z dzieckiem pozostaje pod wpływem alkoholu, substancji psychoaktywnych lub zachowuje się w sposób zagrażający dziecku, rodzic zastępczy niezwłocznie informuje o tym koordynatora i wzywa patrol policji w celu zweryfikowania trzeźwości i kondycji rodzica biologicznego. Jeśli spotkanie odbywa się na terenie Organizatora rodzinnej pieczy zastępczej lub w obecności personelu Organizatora, czynności interwencyjne podejmuje personel Organizatora. Po wydarzeniu rodzic zastępczy niezwłocznie sporządza notatkę raportową i przesyła ją koordynatorowi.

Podejrzanie krzywdzenia dziecka przez inne dziecko (przemoc rówieśnicza) – procedura postępowania

W przypadku podejrzenia krzywdzenia dziecka przez inne dziecko rodzic zastępczy podejmuje następujące kroki:

1. Zabezpiecza skrzywdzone dziecko w taki sposób, aby odizolować je od dziecka, które jest podejrzewane o krzywdzenie.
2. Sporządza notatkę raportową dotyczącą wydarzenia i przesyła ją koordynatorowi.
3. Koordynator podejmuje decyzję dotyczącą poinformowania o wydarzeniu rodziców biologicznych dziecka, którego dotyczy sytuacja – jeśli sąd nie postanowił inaczej, w tym nie orzekł o pozbawieniu rodziców władzy rodzicielskiej i/lub o zakazie kontaktów rodziców z dzieckiem/dziećmi.
4. Jeśli którekolwiek z dzieci, których dotyczy sytuacja, jest objęte nadzorem kuratora, powinien on również zostać zawiadomiony o sytuacji.
5. Rodzic zastępczy wspólnie z koordynatorem lub wyznaczoną przez Organizatora rodzinnej pieczy zastępczej osobą odpowiedzialną za udzielenie dziecku wsparcia sporządza plan pomocy dla krzywdzonego dziecka. Przy czym – w zależności od okoliczności – należy mieć na uwadze również sporządzenie planu wsparcia dla dziecka podejrzewanego o krzywdzenie.
6. W zależności od sytuacji koordynator lub rodzic zastępczy powiadamiają policję lub sąd właściwy do rozpoznania sprawy o demoralizację lub popełnienie czynu karalnego.
7. Jeżeli do krzywdzenia doszło na terenie placówki lub podmiotu, który jest objęty obowiązkiem wdrożenia standardów ochrony małoletnich, dalsze czynności powinny regulować procedury przewidziane standardami przyjętymi przez daną placówkę (np. szkołę, przedszkole, klub sportowy, inne), a rodzic zastępczy powinien być włączony w ustalenia i współpracować przy sporządzaniu planu wsparcia dla pokrzywdzonego dziecka znajdującego się pod jego opieką. Rodzic zastępczy powinien na bieżąco informować koordynatora o działaniach zaproponowanych i podejmowanych przez podmiot/placówkę, na której terenie doszło do krzywdzenia dziecka.
8. Jeżeli do krzywdzenia rówieśniczego doszło w rodzinie biologicznej dziecka (np. podczas spotkań, wspólnego weekendu, świąt) obowiązuje *procedura podejrzenia krzywdzenia dziecka ze strony osób bliskich*.
9. Jeżeli do krzywdzenia rówieśniczego doszło w rodzinie zastępczej, o podjętych krokach decyduje koordynator lub osoba odpowiedzialna za prowadzenie interwencji w ramach standardów ochrony dzieci wdrożonych przez Organizatora rodzinnej pieczy zastępczej w porozumieniu z rodzicem zastępczym. W zależności od okoliczności może być to: odwołanie się do *Zasad w naszej rodzinie*; wdrożenie działań diagnostyczno-pomocowych dla dziecka podejrzewanego o krzywdzenie oraz działań wspierających dziecko skrzywdzone; zawiadomienie policji lub sądu właściwego dla rozpoznania sprawy o demoralizację lub popełnienie czynu karalnego; podjęcie interwencji mającej na celu odizolowanie dziecka podejrzewanego o krzywdzenie od dziecka krzywdzonego.

10. Jeżeli do krzywdzenia rówieśniczego doszło w przestrzeni cyfrowej (w Internecie), poza działaniami opisanymi w punktach 1–6 rodzic zastępczy powinien zarejestrować i odpowiednio zabezpieczyć materiały wskazujące na krzywdzenie dziecka. Dowodem mogą być np. wiadomości e-mailowe, SMS-y i MMS-y, wiadomości nagrane na pocztę głosową, zrzuty ekranu, komentarze do wpisów lub zdjęć w serwisach społecznościowych, inne. Zabezpieczenie tych dowodów powinno się odbywać z poszanowaniem praw dziecka, w tym prawa do prywatności. Jeśli zebrane dowody wskazują na naruszenie prawa, należy niezwłocznie powiadomić policję i przekazać jej cały zgromadzony materiał dowodowy. W celu usunięcia z Internetu nielegalnych, kompromitujących lub krzywdzących materiałów należy skorzystać z możliwości ich usunięcia we współpracy z Dyżurnet.pl oraz pamiętać o trybie zgłaszania takich treści poprzez formularz na stronie, na której materiał został opublikowany.

Podejrzanie krzywdzenia dziecka przez rodziców zastępczych lub inną osobę trzecią – procedura postępowania

W przypadku, gdy potencjalnym sprawcą krzywdzenia jest rodzic zastępczy, drugi rodzic zastępczy lub koordynator:

1. Niezwłocznie zapewnia skrzywdzonemu dziecku ochronę w taki sposób, aby odizolować je od osoby podejrzewanej o krzywdzenie.
2. Gdy osobą zawiadamiającą jest rodzic zastępczy – sporządza on notatkę raportową i przekazuje ją koordynatorowi. Jeżeli osobą zgłaszającą jest koordynator – niezwłocznie informuje Organizatora, opisując sytuację, oraz wnioskuje do przełożonego o podjęcie odpowiednich działań mających na celu zweryfikowanie sytuacji, wysłuchanie dziecka lub dzieci, wysłuchanie osoby podejrzewanej o krzywdzenie dziecka oraz drugiego rodzica zastępczego.
3. Organizator zwołuje zespół interdyscyplinarny złożony co najmniej z osoby kierującej zespołem ds. rodzinnej pieczy zastępczej, z koordynatora współpracującego z rodziną zastępczą, w której mogło dojść do krzywdzenia dziecka, oraz z psychologa.
4. W razie podejrzenia popełnienia przestępstwa na szkodę dziecka Organizator lub osoba odpowiedzialna za prowadzenie interwencji w ramach standardów ochrony dzieci wdrożonych przez Organizatora rodzinnej pieczy zastępczej zawiadamia policję lub prokuraturę.
5. W przypadku podejrzenia przemocy, określonej w ustawie o przeciwdziałaniu przemocy domowej, Organizator lub osoba odpowiedzialna za prowadzenie interwencji w ramach standardów ochrony dzieci wdrożonych przez Organizatora rodzinnej pieczy zastępczej powiadamia miejscowy ośrodek pomocy społecznej lub policję w celu wszczęcia procedury „Niebieskie Karty”.
6. Koordynator lub wyznaczona przez Organizatora rodzinnej pieczy zastępczej osoba odpowiedzialna za udzielenie dziecku wsparcia sporządza plan pomocy dla krzywdzonego dziecka. Do sporządzenia planu powinien zostać zaproszony drugi rodzic zastępczy, będący opiekunem niekrzywdzącym (jeśli dotyczy).

Jeżeli potencjalnym sprawcą krzywdzenia jest inna osoba dorosła, rodzic zastępczy:

1. Niezwłocznie zapewnia skrzywdzonemu dziecku ochronę w taki sposób, aby odizolować je od osoby podejrzewanej o krzywdzenie.
2. Sporządza notatkę raportową i przekazuje ją koordynatorowi.
3. Koordynator lub osoba odpowiedzialna za prowadzenie interwencji w ramach standardów ochrony dzieci wdrożonych przez Organizatora rodzinnej pieczy zastępczej podejmuje właściwe działania, tj. zawiadamia policję lub prokuraturę o podejrzeniu popełnienia przestępstwa lub wykroczenia.

Bibliografia

- Arczewska, M. (2021). Tymczasowość rodzinnych form pieczy zastępczej w świetle wyników badań empirycznych. *Prawo w Działaniu. Sprawy Cywilne*, 48, 45–80.
- Bezpieczna placówka, bezpieczna organizacja* (2023). Warszawa: Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę.
- Duda, M. (2016). Wyzwania wychowawcze w rodzinie zastępczej. *Studia Socialia Cracoviensia*, 8, 2(15), 125–126.
- Gdy podejrzewasz, że dziecko jest krzywdzone. Poradnik dla profesjonalistów zobowiązanych do interwencji w przypadkach przemocy wobec dzieci* (2008). Warszawa: Fundacja Dzieci Niczyje.
- Informacje Rady Ministrów z wykonywania ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej z dnia 09 czerwca 2011 r. z lat 2015–2022.
- Kordaczuk-Wąs, M. (2018). Perspektywy doskonalenia kompetencji opiekunów zastępczych. W: M. Kordaczuk-Wąs, M. Wiktorowicz-Sosnowska (red.), *Rodzina zastępcza. Pomiędzy prawem, teorią i praktyką*. Wrocław: Wydawnictwo Exante, 79–97.
- Pinheiro, P. S. (2006). *World Report on Violence against Children*. Geneva: United Nations.
- Preventing child maltreatment: a guide to taking action and generating evidence* (2006), Geneva: World Health Organization and International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect.
- Preventing injuries and violence: a guide for ministries of health* (2007). Geneva: World Health Organization, <https://apps.who.int/iris/handle/10665/43628>.
- Report of the Consultation on Child Abuse Prevention (1999), 29–31 March 1999, WHO, Geneva. World Health Organization.
- Responding to child maltreatment: a clinical handbook for health professionals* (2022). Geneva: World Health Organization.

-
- Skalec-Ruczyńska, A. (2023). Skala zjawiska przemocy jako przyczyny umieszczenia dzieci w systemie pieczy zastępczej i rola opiekunów zastępczych w przezwyciężaniu jej konsekwencji. *Dziecko Krzywdzone. Teoria. Badania. Praktyka*, 22, 1, 75–100.
- State of the Nation's Foster Care 2021. Thematic report 2: Allegations* (2021). London: The Fostering Network, https://thefosteringnetwork.org.uk/sites/default/files/2022-04/State%20of%20the%20Nation%20Thematic%20report%202%20Allegations_o.pdf.
- Udzielanie pomocy dzieciom i młodzieży, które zostały wykorzystane seksualnie: wytyczne kliniczne opracowane przez WHO* (2023). Kopenhaga: Regionalne Biuro WHO dla Europy.
- Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Dz.U. 1964 nr 9 poz. 59.
- Ustawa z dnia 28 lipca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2023, poz. 1606.

Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę

ul. Walecznych 59
03-926 Warszawa
tel. (22) 616 02 68

fdds@fdds.pl
www.fdds.pl

KRS 0000 20 44 26

Numer konta

Bank PEKAO SA

47 1240 6218 1111 0010 2833 9365

IBAN PL 47 1240 6218 1111 0010 2833 9365

SWIFT PKOPPLPW

